

म. ग्रं. सं. ठाणे

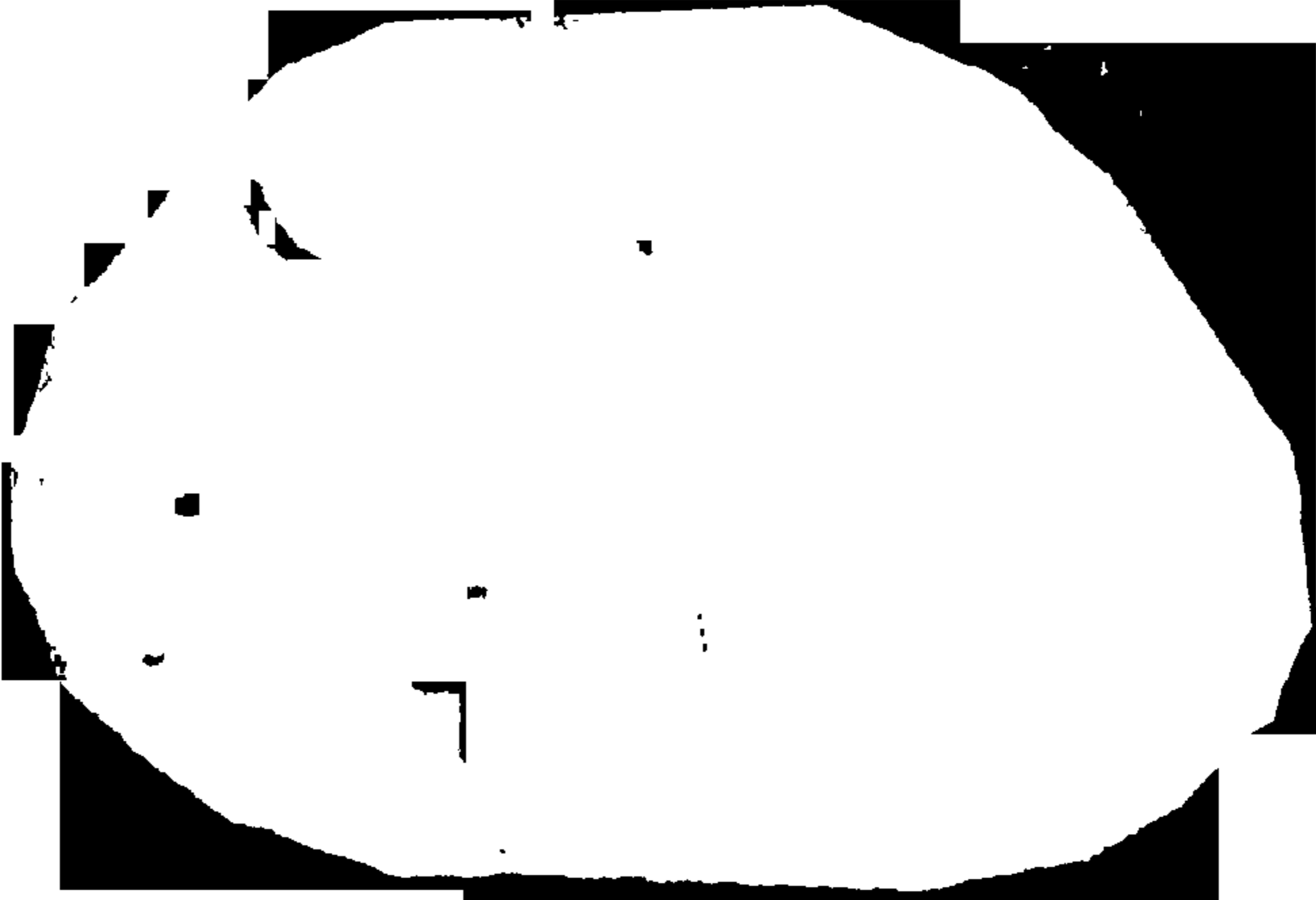
सन

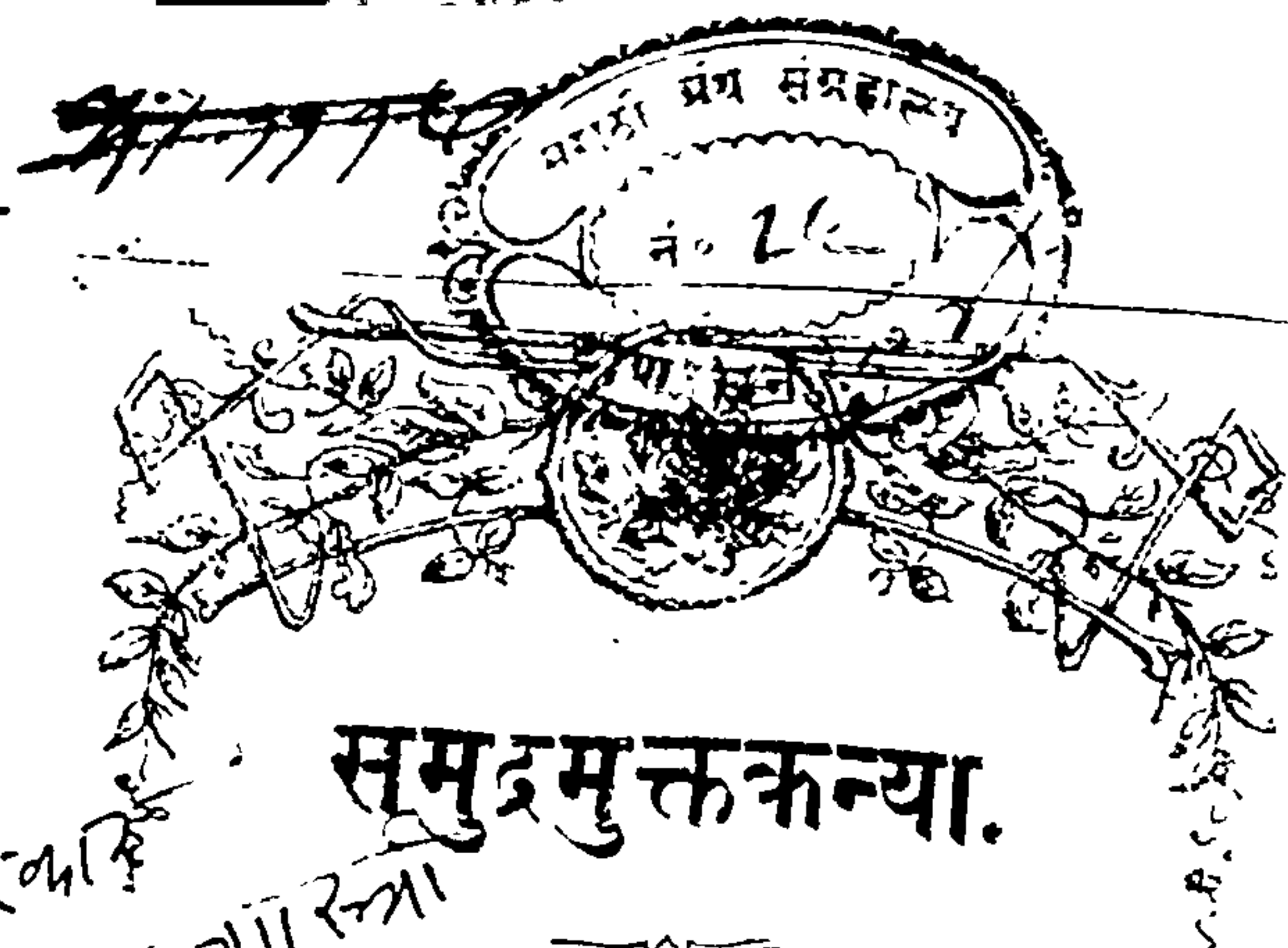
विषय

लेखक

संग्रहालय क्रमांक

पुस्तकाचे नांव

समुद्रमुक्तकन्या.

भाषांतरकार
त्रिंशत्क कृष्णशास्त्रा
सन. १९८८ -

प्रकरण १.

माझी विलक्षण स्थिति.

ज्या दिवशीं माझे जन्म झाले तो दिवस फार विलक्षण होता. दीपगृहावर मोठमोठ्या लाटा आदळत होत्या व वारा फार झपाट्याने वाहात होता. दीपगृह, भरीव पक्क्या खडकावर मजबूत बांधलेले असत तर ते आणि त्यांतील सर्व पदार्थ अफाट खोल समुद्रांत वाहून गेले असते.

हे फारच भयंकर जौळ होते. माझा आज्ञा ह्मणाला मी ह्या वेटावर राहाण्यास येऊन चाळिसापेक्षा अधिक वर्षे झालीं पण इतक्या दिवसांत अशा प्रकारचे वादळ मी कधीं पाहिले नाहीं.

त्या दिवशीं पुष्कळ गलवते तुफानाने वुडून जाऊन प्राणीही पुष्कळ मेले गेले. वारा फार वाहात होता, लाटा मोठाल्या उसळत होत्या व फेंसाने दीपगृहाच्या खिडक्या

फार भरून जाऊन समुद्राचे पाणी वर उडत होते. अशा दिवशीं मी आलिक फगसन जन्मलों. तो दिवस चमत्कारिक होता व ज्या घरांत मी जन्मलों ते घरही चमत्कारिक होते. दीपगृह, कोणीकडच्याही जमिनीपासून चार मैलांवर एका वेटावर बांधलेले होते. हे वेट फार मोठे नव्हते. त्याच्या मध्यभागीं उभे राहून जर कोणी पाहाल तर त्याच्या सभोवतीं समुद्र मात्र दिसेल. हा समुद्र कधीं कधीं निळ्या रंगाचा आणि शांत, दुसऱ्या वेळेस अगदीं शईसारखा काळा, आणि त्या लाहानगा वेटावर मोठ्याने गर्जना करीत आहे असा दिसेल. वेटाच्या एका बाजूस, अगदीं तुटलेल्या व समुद्रावर पुढे ओणवलेल्या अशा खडकावर हे दीपगृह बांधलेले होते. प्रत्येक दिवशीं रात्रीं अंधार पडूं लागतांच दीपगृहांतील सर्व दिवे लावीत असत.

मी लाहान असतां ते दिवे पाहून मला किती आश्चर्य वाटत असे ह्याची मला चांगली आठवण आहे. त्यांचे रंग बदलणे व वाटोळें फिरणे याजकडे पाहात मी तासांचे तास वसत असें. पहिल्याने पांढरा प्रकाश, नंतर निळा, मग तांबडा, मग हिरवा, आणि मग पुनः पांढरा. गलबते जवळून चाललीं ह्मणजे त्यांतील लोक नेहमीं ह्या दिव्याचा शोध करीत आणि दिसला ह्मणजे खडक टाळून जात.

माझा आज्ञा ह्यातारा सांडि फगसन हा त्या दीपगृहांत राहाणाऱ्यांपैकींच एक होता. त्याचें काम दररोज रात्रीं दिवे लावण्याचें व ते नीट व्यवस्थितपणें राखण्याचें होतें. तो फार इशार व चपळ असा ह्यातारा होता. तो आपलें काम चांगलें आणि आनंदानें करीत असे. मी त्याची जागा संभाळण्याजोगा होईपर्यंत त्या कामावर आपण राहावें अशी त्याची फार इच्छा होती.

माझ्या ह्या गोष्टीला आरंभ झाला तेव्हां मी सुमारें चार वर्षांचा होतों आणि अंगानें व शक्तीनें बराच वाढत होतों. माझ्या आज्ञाला माझा फार अभिमान होता आणि तो ह्मणे कीं, "हा लवकरच मोठा होईल आणि मग मी आपल्या जाग्यावर दीपगृहाची व्यवस्था करण्याकरितां त्याची नेमणूक करून घेईन."

मला ह्या विलक्षण घराची फारच आवड होती आणि ती कोणत्याही कारणानें बदलली नसती. कित्येक लोकांला हे बरे वाटले नसतें, कारण आमच्या दृष्टीस परके लोक क्वचितच पडत असत व दीपगृहावरील लोकांस प्रत्येक दोन महिन्यांनीं एक वेळ कांहीं तासपर्यंत मात्र किनाऱ्यावर जाण्याची परवानगी असे, तरी मी फार सुखी होतों व मला वाटे कीं, आमच्या ह्या बेटासारखी जागा सर्व पृथ्वीवर कोठेही नसेल.

दीपगृहाजवळच माझ्या आज्याचें घर होतें त्यांत

आह्मी दोघे राहात असूं. हें घर मोठें नव्हतें तरी सुंदर होतें. त्याच्या सर्व खिडक्या समुद्राकडे होत्या, त्या उघडल्या ह्मणजे पाहिजे तितकी समुद्राची हवा आंत येत असे. ह्या घरांतील सर्व सामान दीपगृहापैकींच (सरकारी) होतें आणि तें माझा आज्ञा तेंथें राहाण्यास येण्यापूर्वी फार दिवसांपासून तेंथेंच होतें. आमचे पेलें, ताटें, व ब्रशा ह्यांवर मोठ्या रंगित अक्षरांनीं दीपगृहाचें नांव व समुद्रासहित दीपस्तंभाचें चित्र काढलेलें होतें. मी लाहान असतां तीं भांडीं मला फार सुंदर वाटत असत.

आह्मांला फार शेजारी नव्हते. ह्या बेटावर दुसरें एकच घर होतें व तें दीपगृहाच्या दुसऱ्या बाजूस बांधलेलें होतें. हें घर मिलर साहेबाच्या स्वाधीन होतें, व तो माझ्या आज्ञाप्रमाणेंच दीपगृहाची व्यवस्था पाहाणाराच होता. ह्या दोन घरांला लागूनच बाहेरच्या बाजूस एक आवाड होतें, त्यांत पाणी काढण्याचें एक यंत्र होतें त्याच्यायोगानें आह्मांस पाणी मिळत असे.

जौळी बाऱ्याच्या वेळेस आह्मांला थोडासा आश्रय मिळावा ह्मणून ह्या आवाडासभोंवती उंच भित बांधिली होती. ह्या आवाडापलीकडे दोन बागा होत्या व त्या, लाखंडी गजांनीं विभागलेल्या होत्या. मिलर साहेबांचा बाग फार अव्यवस्थित व ओसाड होता व त्यांत खाजकोलती व कांटेधोत्रा वगैरे पुष्कळ रान होतें,

पुणे रीति

(९)

कागण मिलर सोहवाला बागेचें काम आवडत नसे व त्याच्या बायकोला साहा मुलें संभाळावयाचीं असत म्हणून तिला वेळ मिळत नसे.

आमचा बाग, त्या वेटावर जे कोणी येत त्या प्रत्येकाला आश्चर्य वाटण्याजोगा होता. माझा आज्ञा व मी, ज्या दिवशीं हवा स्वच्छ असे त्या दिवशीं बागेत स्वपत असूं, व तो जिनका नीटनेटका राखितां येईल तितका राखण्याविषयीं आम्हांला अभिमान असे. हा बाग इतका समुद्राजवळ होता तरी त्यांत भाजीपाला व फळफळावळ फार चांगली होत असे. त्याच्या कडेवर, ज्यांस खारी हवा सोसते अशीं गुलाब वगैरे फुलझाडे होती व तीं फुलांनीं भरलेलीं असत.

बागेपलीकडे बरेंच मोठें एक शेत होतें त्यांत, वेटावर इतर ठिकाणीं जशा टेंकड्या होत्या तशाच, टेंकड्या होत्या. त्यांवरून नेहमीं ससे वगैरे धांवत असत. आमच्या दोन कुटुंबांस दूध व लोणी मिळण्याकरितां आम्हां एक गाय व दोन शेळ्या वाळगित्या होत्या, त्या ह्याच शेतावर असत. ह्या शेताच्या पलीकडे खडकाळ किनारा होता त्यापामून पुढें समुद्रांत एक धक्का बांधलेला होता.

ह्या धक्यावर, दर सोमवारीं सकाळीं आमच्या वेटावर येणाऱ्या आगबोटीची वाट पाहात मी उभा राहात

असे. कारण आगबोट येणे ही एक आह्वांला विशेष गोष्ट वाटत असे. माझा आज्ञा व मी, आणि मिलर साहेब, व त्यांचीं बायकामुलें सर्व तिच्या भेटीला धककावर जात असूं. ही आगबोट, कांहीं मैल अंतरावरच्या शहराहून, आह्वांस लागणारें आठवड्याचें सामान व मिलर साहेबांचीं पत्रें व माझ्या आज्याकरितां वर्तमानपत्रें अशीं आणीत असे.

माझ्या आज्याला फारशीं पत्रें येत नसत, कारण त्याच्या ओळखीचे फारसे कोणी नव्हते. माझ्या आज्यानें आपलें बहुतेक आयुष्य ह्या ओसाड बेटावर घालविलें. हा जगापासून अगदीं वेगळा होता. ह्याचे सर्व नातलग मेले होते. माझा बाप जीवंत होता, पण तो कोठें आहे, कसा आहे, ह्याविषयीं आह्वांस कांहीं एक बातमी नव्हती. मी त्याला मुळींच पाहिलें नव्हतें. कारण माझ्या जन्मापूर्वींच तो समुद्रपर्यटनाला निघून गेला होता.

माझा बाप उंच, बळकट, धिप्पाड व तरुण असा खलाशी होता, असें माझा आज्ञा ह्मणत असतो. माझ्या बापाला आस्ट्रेलिया खंडांत जावें लागलें तेव्हां त्यानें माझ्या आईला ह्या बेटावर आणून माझ्या आज्याच्या स्वाधीन केलें आणि जीं आगबोट प्रत्येक सोमवारीं ह्या बेटावर येत असे त्याच आगबोटींत बसून तो दुसऱ्या

गलबतावर वसण्यास येथून गेला. आगबोट दृष्टीप-
लीकडे जाईपर्यंत माझा आज्ञा धक्यावर उभा होता
व माझी आई तर आगबोटीचा धूर दिसेनासा होईपर्यंत
आपल्या हातांतला रुमाल त्याला दिसण्याकरितां हाल-
वीत होती. ती त्या दिवशीं किती तरुण व किती सुं-
दर दिसत होती हे माझ्या आज्याने पुष्कळ वेळां मला
सांगितले आहे. माझ्या बापाने पत्र पाठविण्याचे वचन
दिले होते, पण मुळींच पत्र आले नाही. पुढे तीन
वर्षेपर्यंत माझी आई प्रत्येक सोमवारीं सकाळीं, आपल्या
नवऱ्याकडून निरोप किंवा पत्र आले असेल त्या आशेने
धक्यावर जात असे.

काहीं दिवस गेल्यावर ती फार अशक्त होऊन रोड
व फिकट होत चालली व तिच्याने आगबोटीकडे
धक्यावर जावनेनासे झाले. ह्यानंतर पुढे थोड्याच
दिवसांनीं मला आई नाहीशी झाली.

ज्या दिवशीं माझी आई मेली, त्या दिवसापासून माझा
आजा मला आईबापांच्या ठिकाणीं झाला. माझ्याक-
रितां तो करणार नाही अशी एकही गोष्ट नव्हती. जेथे
कोठे तो जाई व जेथे कोठे काहीं तो करी तेथे मी
नेहमीं जवळ असे.

मी मोठा झाल्यावर त्यानेच मला लिहिण्यास व
वाचण्यास शिकविले, कारण तेथे शाळा नव्हती. त्याला

(८)

दीपस्तंभावरील दिवे नीट करण्याच्या कामांत मदत
करण्यास व बागेंत काम करण्यासही मी शिकलों.

मी बारा वर्षांचा होईपर्यंत आमची वेळ एकाच
रीतीने जात असे ल्हाणून कधीं कधीं मला वाटत असे
कीं, ह्या ठिकाणीं कांहीं बदल होईल तर बरें, आणि
शेवटीं एक विशेष गोष्ट घडून आली. .

प्रकरण २.

भयंकर ज्वाला.

मी आणि माझा आज्ञा, नोवेंबर महिन्यांत एके दिवशीं संध्याकाळीं चाहा घेण्यास बसलो होतो. आम्ही सकाळपासून दुपारपर्यंत बागेत खणीत होतो, परंतु दोन प्रहरांनंतर इतका पाऊस आणि जौळ झाले कीं, आम्ही दरवाज्याबाहेर पडलो नाहीं.

आम्ही स्वस्थपणे चाहा घेण्यास बसलो होतो व उद्यां काय करावे ह्याविषयीं आमचे विचार चालले होते, इतक्यांत एकदम दरवाजा उघडला आणि मिलर सहिबाने आंत डोकावून पाहिले.

तो ह्मणाला “सांडी, चल लवकर, इकडे पाहा.” असें ऐकतांच आज्ञा आणि मी दरवाज्याकडे धांवत गेलो आणि समुद्राकडे पाहूं लागलो. आम्ही उभे राहिलो होतो तेथून उत्तरेकडे सुमारें तीन मैलांवर आगीच्या ज्वाला दृष्टीस पडल्या. ह्या एकदम मोठ्या होऊन सर्व आकाशभर प्रकाश पडला आणि जौळाचे स्वरूप दिसून

आलें. इतक्यांत प्रकाश नाहीसा होऊन जिकडे तिकडे पुनः अंधार झाला.

मी ह्मणालों, आजोबा, हें काय आहे ? परंतु न्यानें कांहीं उत्तर दिलें नाही. तो मिलरकडे पाहून ह्मणाला, “जेम, आतां वेळ गमावणें कामाचें नाही.” “होडी जलद काढ.”

मिलर (खडकावर मोठ्यानें लाटा आदळत आहेत हें पाहून)—तमुद्र फार खवळला आहे. “कांहीं चिंता नाही जेम” असें माझा आज्ञा ह्मणाला. “आमच्यानें होईल तें आह्मी करूं.” असें ह्मणून ते दोघे किनाऱ्यावर गेले व मीही त्यांच्या मागून गेलों.

मी पुनः आज्याला विचारिलें काय झालें ? तो (ज्या ठिकाणीं आह्मी प्रकाश पाहिला तिकडे बोट दाखवून) ह्मणाला, समुद्रांत कांहीं विपरीत आहे. जेव्हां ते संकटांत असतात आणि जेव्हां त्यांस साहाय्य अवश्य असतें तेव्हां ते नेहमीं अशाच प्रकारें कांहीं पेटवून खूण करितात. मी ह्मणालों, आजोबा, तुम्ही तिकडे जाणार आहां काय ?

आजा-होय. आमच्यानें तिकडे होडी नेववली तर. मग मिलरला विचारिलें, “जेम, तूं तयार आहेस काय?”

मी-मला तुमच्या बरोबर येऊं द्या आजोबा. मला कदाचित् मदत करितां येईल.

आजा—वरें आहे मुला. चल तर आमच्यानें होडी नेव्वेल तर पाहूं. जरी ह्या गांठीला फार दिवस होऊन गेले तरी ती काल झाल्यामाखी माझ्या डोळ्यांपुढें दिसत आहे. आजा आणि मिलर साहेब जमिनीवरून होडी पाण्यांत लोटण्याकरितां फार प्रयत्न करीत होते आणि मीही तिचें मुक्ताणूं, धरून पुढें लोटण्यास झटत होतो, पण व्यर्थ. आम्हांकडे पाहात धक्यावर उभी राहिलेली विचारी मिलर मडम डोक्यावर शाल घेतलेली माझ्या दृष्टीपुढें दिसते. तिच्या दोन मुली तिचा पदर धरून तेथेंच उभ्या होत्या. आमच्या होडीचे तुकडे तुकडे करून टाकण्यास येणाऱ्या मोठमोठ्या उंच लाटाही मला दिसत आहेत. फार वेळ प्रयत्न करून तो निरर्थक झाल्यामुळे तें काम सोडून देणें भाग पडलें ह्मणून रंजीस झालिला आजोबाचा चेहेराही मला दिसत आहे.

आजोबा शेवटीं ह्मणाला मला कांहीं ह्यांत हाशील दिसत नाहीं जेम. कारण होडी स्वाधीन ठेवून तिकडे नेण्यास आम्हां पुरे नाही. ह्मणून आमच्यानें येववले तितके आम्हां कडेवर आलो. आणि धक्यावर उतरून इकडे तिकडे खेपा घालीत उभे राहिलों. येथून पुढें आम्हांला कांहीं दिसेनासें झालें. ह्या रात्रीं फारच काळोख पडला होता आणि सर्व समुद्र कुळकुळीत काळा दिसत होता.

दीपगृहावरील दिवे स्पष्ट व ठसठशीत तेवत होते ते नेहमीपेक्षां दोन तात अगोदर लावले होते. हे दिवे पाहाण्याची पाळी मिलरची होती ह्मणून तो दीपगृहावर चढला होता. आज्ञा व मी धक्क्यावर होतो.

मी—आजोबा, आमच्याने कांहीं एक करवणार नाहीं ?

आज्ञा—मला नाहीं वाटत कांहीं करवेल मुला. आजच्यासारख्या समुद्रांत आमची कांहीं युक्ति चालणार नाहीं. जर थोडासा तो खालीं जाईल तर पुनः अणखीं एकदां प्रयत्न करून पाहूं.

परंतु समुद्र कमी झाला नाहीं. आम्ही त्या धक्क्यावर निमुटपणे खालीं वर खालीं वर फिरत होतो.

ज्या ठिकाणीं आम्हीं पूर्वीं जाळ पाहिला तेथूनच फिरून एक बाण सुटतांना पाहिला.

—आज्ञा—ते पाहा आलिक ! फिरून ते दिसते ! त्यांत विचारे किती असतील.

मीं पुनः ह्मटलें—आमच्याने कांहींच करवणार नाहीं काय ?

आज्ञा—नाहीं रे मुला नाहीं. आजचा समुद्र आम्हांला फारच आहे. ही फार भयंकर रात्र आहे. ह्यावरून तुझ्या जन्मदिवसाची मला आठवण होते.

अशा रीतीने ती रात्र गेली. निजण्यास जाण्याचें मनांतसुद्धां आलें नाहीं तर ज्या ठिकाणीं जाळ पाहिला

तेथें डोळे लावून धक्यावर, खालून वर व वरून खालीं अशा खेपा घालीत होतो. कांहीं तासपर्यंत वारंवार वाण सुटतच होते. मग ते सुटण्याचें बंद होऊन आत्मांला कांहीं दिसेनासें झालें.

आजा—त्यांच्याजवळ अणखीं नाहींतच! गरीब विचारे! त्यांची अतिशय कठीण स्थिति आहे.

मी आज्याला विचारिलें, त्याला काय झालें आजोबा? तिकडे खडक आहेत काय?

आजा—होय. तेथेंच एंजलि खडक आहेत. तीं फार खराब जागा आहे. अति खराब! पुष्कळ सुंदर सुंदर गलबतें तेथें तुफानांत आदळून फुटून गेलीं आहेत.

असें होतां होतां पाहांट झाली आणि बराच दूरपर्यंत अंधक अंधक समुद्र दिसूं लागला. तेव्हां लांब अंतरावरून गलबताची डोलकाठी आत्मांस दिसली. आजोबा तिकडे बोट दाखवून ह्मणाला, तें पाहा तेथेंच तें विचारें गलबत आहे. तें त्याच खडकावर लागलेलें आहे असें मला वाटतें.

“बारा थोडासा कमी झालां नाहीं काय?” असें मी विचारिलें.

आजा—होय समुद्रही थोडासा आतांच कमी झाला आहे. जेमला बोलाव आलिक.

“ वारंवार त्राण सुदृतच इति.”

जेम हातांत दोरखंड घेऊन लवकर खाली धक्यावर आला.

आजा—शाबास जेम, आतां निघूं या. आतां आमचें कांहीं चालिलसैं वाटतें.

असैं म्हणून लवकर आह्मी होडींत उतरलों आणि धक्यापासून होडी लोटिली. पहिल्यानें लाटांवरोवर आणि वाऱ्यावरोवर आह्मांला फार झोंवाझोंवी करावी लागली आणि बराच वेळ आह्मी तेथून पुढें गेलों नाहीं असैं वाटलें. दोघहीं अगदीं थकले, पण मिलर इतका थकला कीं काम सोडून देण्यास तयार झाला.

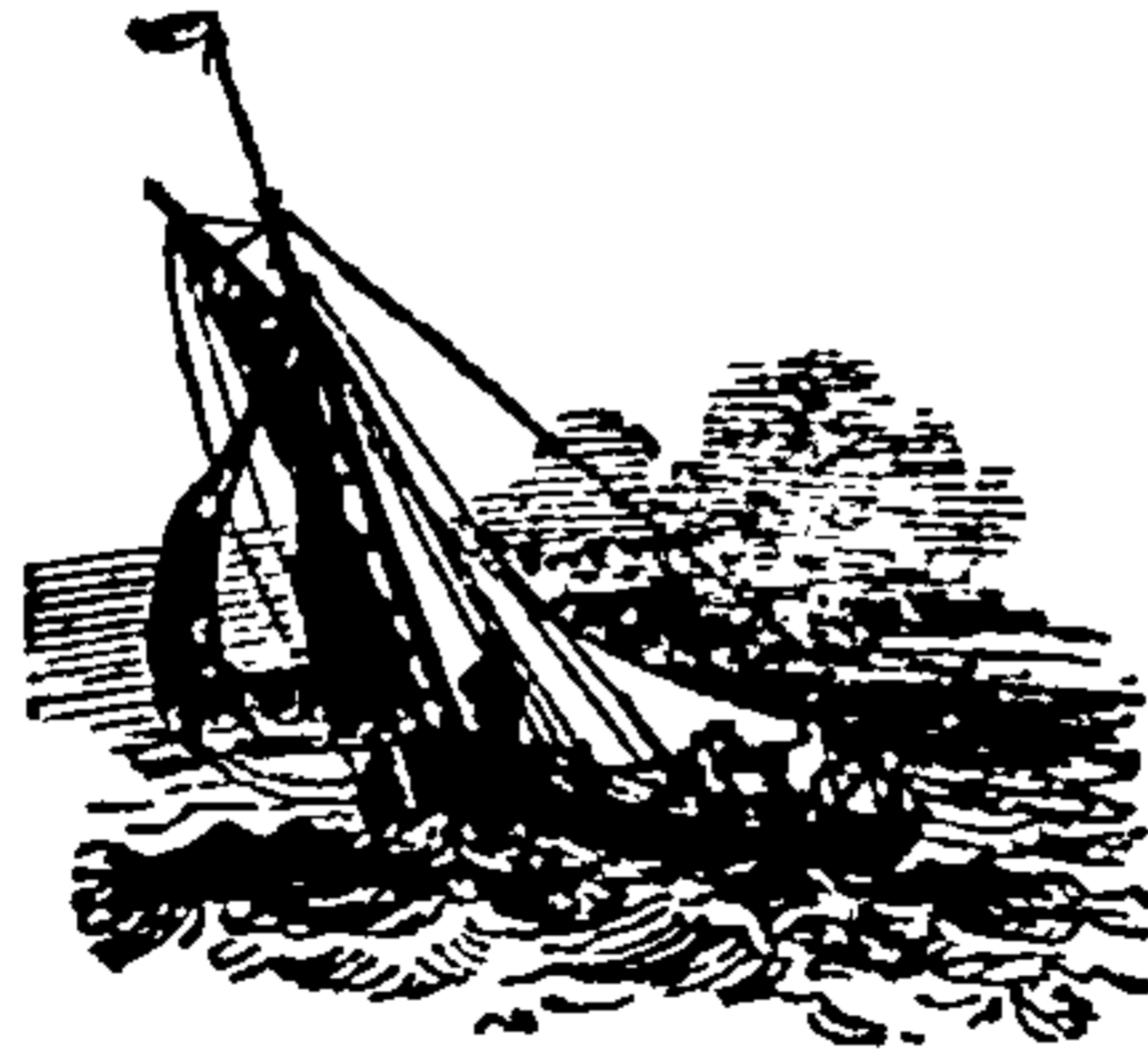
आजा—धैर्य धर. जेम, त्या विचाऱ्यांची आठवण करून अणखीं एकदां प्रयत्न करून पाहूं.

म्हणून त्यांच्यानें झाली तितकी पुनः त्यांनीं मेहनत केली आणि धक्का थोडासा मार्गें टाकिला. हळू हळू आह्मी ज्यास्त पुढें गेलों. धक्यावर उभी राहिलेली मिलर मडम थोडीं थोडी दिसनाशी होत चालली आणि इकडे डोलकाठी अधिक अधिक व स्पष्ट दिसूं लागली. आह्मी तिच्या जवळजवळ जाऊं लागलों, तरी समुद्राच्या लाटा आमच्या होडीस बुडवून टाकितील अशा मोठ मोठ्या येत होत्या. अशा स्थितींत गलबताजवळ पोचूंपर्यंत आजा व मिलर ह्यांच्यानें दम धरवेल कीं काय कोण जाणें! अजून गलबत कोसापेक्षां लांब आहे.

(१६)

इतक्यांत लाटांबर तरंगणारा एक काळसर पदार्थ
समुद्रांत माझ्या दृष्टीस पडला तेव्हां तें काय आहे
आजोत्रा ? असें मी मोठ्यानें ओरडलों,

आजा—ती होडी आहे. खचीत ती होडी आहे!
पाहा जेम.

प्रकरण ३.

गांडोड्याचें रक्षण.

जें कांहीं आमच्या दृष्टीस पडलें होतें तो पडाव होता. पण फालथा पडलेला पडाव. नंतर लागलाच तो आह्मांजवळ आला. आमचा त्याला हात पोंचेल इतका जवळ आला.

आजा—त्यांचा पडाव नाहीसा झाला! अरेरे! लवकर वलाव मिलर.

ह्या वेळेस वारा इतका सुटला होता कीं, मी जें कांहीं बोलें तें त्याला ऐकूं जाईना. तरी मी मोळ्यानें ओरडलों. “आजोबा, तो पडाव भरलेला होता असें वाटतें काय?”

आजा—नाहीं. त्यांनीं तो पहिल्यानें खालीं सोडला असावा, आणि मग तो तसाच वाहून गेला. चल जवळ मिलर. मिलर त्यावर जाण्यास तयार होता, पण तो बळकट मनुष्य नव्हता.

पडाव आणि तारूं ह्यांच्यामधील अंतराच्या अर्ध्यापेक्षां बऱ्याच अधिक अंतरावर आह्मी होतो. गलबतावरील मनुष्यांनीं आह्मांस पाहिलें असें वाटलें, कारण

त्यांनीं पुनः एक वाण सोडिला. कोणी एकादें गलबत जवळून जात असेल तेव्हां सोडण्याच्या सरशेवटच्या आशेनें तो त्यांनीं राखून ठेविला असावा.

आह्मी जवळ जवळ जात असल्यामुळे पुढें तें मोठें गलबत आहे असें समजलें व कांहीं वेळानें गलबतावर फिरणाऱ्यांचे आकारही लक्षांत येऊं लागले.

आजा—गरीब विचारे, गरीब विचारे ! ओढ, जोरानें ओढ, मिलर.

येतां येतां आह्मीं अगदीं त्या गलबताजवळ आलों. तें आह्मांस स्पष्ट दिसूं लागलें. तें गलबत एंजलि नांवाच्या भयंकर खडकावर आपटून त्याचें सुक्राणासुद्धां सर्व वराम पाण्यांत बुडालें होतें. त्याच्या नाळेवर फार जोरानें लाटा आदळत होत्या. त्यावरील लोक गलबताच्या मोडक्या काळ्याला वगैरे कवटाळून धरीत होते हें सर्व आह्मीं पाहिलें.

हें मी मरेपर्यंत विसरणार नाहीं. माझा आजा व मिलर ह्यांनीं तें पाहिलें त्यामुळे निराश होऊन ते वलावीत होते.

आतां आह्मी त्या गलबताच्या इतके जवळ आलों कीं, जर त्या वेळीं जौळाचा वारा नसता तर गलबतावरील मनुष्यांशीं आह्मांस बोलतां आलें असतें. वारंवार आह्मी त्या फुटक्या गलबताजवळ जाण्यास प्रयत्न

करीत होतों, पण मोठमोठ्या लाटांच्या घुशीने आह्मी दूर फेंकले जात असों.

त्या खलाशांपैकीं बरेच खलाशी गलबताच्या कडेवर आले आणि त्यांनीं आह्मांकडे एक दोर फेंकला. तो दोर फार वेळ आह्मांला धरतां येईना. तरी आह्मी लाटांच्या जोरानें त्याजवळ जाऊन शेवटीं तो मीं धरिला आणि लागलाच माझ्या आज्यानें बांधून टाकिला.

तो ह्मणाला, खरोखर मिलर, आह्मी अजून त्यांपैकीं कांहींला तरी बांचवूं. असें ह्मणून त्याच्यानें नेववली तितकी त्यानें गलबताजवळ होडी नेली.

हाय हाय! ज्या ठिकाणीं दोर बांधून ठेविला होता त्यासभोवतीं जमलेल्या बायकांकडे व पुरुषांकडे जेव्हां मीं पाहिलें तेव्हां माझा ऊर किती उडत होता!

आजा (कालजीनें)—आमच्यानें त्या सर्वांस घेवत नाहीं. ह्या होडींतून जितक्यांस नेतां येईल तितके लोक होडींत उतरले ह्मणजे लागलाच आह्मांला दोर कापून टाकिला पाहिजे.

मार्गे राहाणाऱ्या लोकांविषयीं जेव्हां मीं विचार केला तेव्हां तर माझ्या आंगाला शाहारा आल्या.

ह्या वळीं आह्मी इतके गलबताजवळ आलों कीं, गलबतावरील लोकांनीं मोठी लाट गेल्याची संधी पाहून होडींत उडी टाकावी.

हे मूल आहे आलिक ! हे आपल्याजवळ ठेव.

आजा (मोठ्यानें). पाहा मिलर ! हेंच पहिलें.
एक मनुष्य हातांत बोचक्यासारखें गुंडाळलेलें कांहीं
घेऊन दोराजवळच उभा होता, त्यानें आह्मी जवळ
जातांच संधि पाहून तें आह्मांकडे टाकिलें, आणि
माझ्या आज्यानें तें झेलून धरिलें.

आजा—हें मूळ आहे आलिक ! हें आपल्याजवळ ठेव.
तें बोचकें मीं आपल्या पायांशीं ठेविलें. इतक्यांत
आजोबा म्हणाला, मित्रांनो, टाका लवकर !

पण ह्या वेळेस मिलर त्याचा हात धरून ओर-
डला “ सांडि पाहा.”

माझा आजा फिरला. आह्मांकडे येणाऱ्या ज्या लाटा
आह्मीं पाहिल्या त्यांपेक्षां एक मोठी लाट आह्मांकडे
येत होती. तिच्या जोरानें आह्मी तारवावर हापटले
जाऊन सर्व बुडून मेलौ असतौ.

आजोबानें एकदमदोर सोडून दिल्यामुळें, ती लाट
आह्मांजवळ येऊन पांचण्यापूर्वीं नुकतेच त्या गलबताच्या
वाटेवरून दूर झाली. आणि जेव्हां ती प्रचंड लाट
खडकावर आदळली तेव्हां भयंकर मोठ्या मेघगर्जने-
सारखा आवाज ऐकूं आला. ती वेळ अशी भयंकर
होती कीं आमच्यानें श्वाससुद्धां घेवेंना.

लाट निघून गेल्यावर आजा म्हणाला, अणखीं थोडें
मार्गें गेलें पाहिजे.

आम्हीं चोहोंकडे पाहिलें, पण तें जहाज तेथून नाहींसं झालें. जसे कोणी स्वप्नांतून जागें झाल्यावर स्वप्नांतील गोष्टी नाहींतशा होतात त्याप्रमाणेंच हें जहाज नाहींसं झालें. त्या प्रचंड लाटेनें गलवसाचा कणा मोडून त्याचे तुकडे तुकडे करून टाकिले. तें गलवत व त्यावरील खलाशी ह्यांपैकीं काहींएक कोठें दिसलें नाहीं, मात्र थोड्याशा फळ्या इकडे तिकडे वाहात होत्या.

आजोबा व मिलर ह्यांनीं होडी बलावून बलावून त्या ठिकाणीं नेली, पण आम्ही तेथें पांचण्यापूर्वींच हें सर्व झालें होतें, कारण समुद्रानें आम्हांला एक मैला-

पेक्षां लांब वाहून नेले होते; आणि तुफानाचा जोर हळू हळू वाढत आहे असे दिसत होते.

सरशेवटीं आम्ही जेव्हां त्या भयंकर खडकाजवळ जाऊन पोचलो तेव्हां त्यांपैकीं एकाद्याचैही रक्षण करण्याची वेळ निघून गेली होती. त्या गलबतावरील एकदेखील मनुष्य आमच्या दृष्टीस पडले नाही. गलबत बुडतांना जो भोंवरा झाला त्यानें पुष्कळ लोकांना खालीं चेंपले असावे व कांहीं वर येऊन पुनः बुडाले असावे.

आम्ही कांहीं वेळ त्या लाटांशीं झटापट करीत होतो, कारण त्यांपैकीं कांहींला तरी वांचवावे अशी जी आमची आशा होती ती नाहीशी झाली नव्हती. परंतु सरशेवटीं आमच्या ह्या खटपटीचा कांहीं उपयोग नाही असे वाटून परत फिरणे भाग पडले.

माझ्या पायाजवळ जें एक मुलगे ठेविलें होतें त्यावांचून बाकीचे सर्व लोक नाहीसे झाले. ते मूल रडत आहे कीं काय हें पाहाण्याकरितां मी त्याजवळ ओणवलो, पण ते लोंकरीच्या वल्हांत इतकें घट्ट गुंडाळून बांधिलें होतें कीं ते माझ्या दृष्टीस पडले नाही व ते मला सोडतां आले नाही.

दीपगृहाजवळ येऊन पोचण्यास आमचे सर्व स्नायु व वारा अनुकूल असल्यामुळे परत येणे पुढें जाण्यासारखें कठीण नव्हतें, तरी समुद्र अजून खळलेला होता

हमणून आह्यांवर वारंवार संकटें येत असत. मी आपली दृष्टि दीपगृहावरील बत्तीकडे एकसारिखी लावून धरिली होती आणि पडाव जितका समोर चालवितां आला तितका चालवीत होतो. ते दिवे आमच्या जवळजवळ येत आहेत हें पाहून आह्यांला किती आनंद होत असे. असें होतां होतां शेवटीं तो धक्का व त्यावर आमची वाट पाहत उभी राहिलेली मिलर मडम आमच्या दृष्टीस पडली.

आम्ही धक्क्याच्या पायऱ्यांजवळ गेलों तेव्हां ती हमणाली तुह्यांला त्यांपैकीं कोणीच मिळालें नाहीं?

आजा (दुःखानें)—एका मुलाशिवाय कोणी नाहीं. फक्त एक लहानसें मूल, तेंच कायतें. वरें मुला जेम, आह्यां फार मेहनत केली. आज्यांच्या मागून खांद्यावर वलीं टाकून जेम चालला होता. आणि मी तें लहान बोटचकें हातीं घेऊन सर्वांमागून जात होतो.

आतां त्या मुलानें रडणें बंद केलें होतें आणि निजलें आहेसें दिसत होतें, कारण तें अगदीं शांत होतें. मिलर मडम तें मूल माझ्या हातांतून घेऊन त्याला गुंडाळलेलें वस्त्र सोडून टाकणार होती, पण आजा हमणाला, “दम धर मेरी त्याला आंत घेऊन चल.” इकडे बाहेर कडक थंडी पडली आहे.

हमणून आह्यां सर्व, शेतांतून बागेंतून व आवाडांतून

जातजात घराकडे गेलो. मुलासभोवतीं बनात घट्ट गुंडाळली होती, मात्र त्याला श्वासोच्छ्वास टाकण्यास थोडीशी एक ठिकाणीं जागा ठेविली होती, तेथून पाहिले तेव्हां मात्र थोडेंसें नाक व मिटलेले डोळे मला दिसले.

गांठोडें बरेंच जड असल्यामुळे तें, मिलर मडम घरीं पोंचण्यापूर्वीं माझ्या हातून घेईल तर बरें असें मला वाटलें. आम्ही त्या आमच्या लहानशा स्वयंपाकघरांत गेलो आणि मिलर मडमेनें तें मूल आपल्या मांडीवर "घेऊन त्याला गुंडाळलेलें वस्त्र सोडिलें."

तिच्या डोळ्यांतून अश्रु गळत असतां ती ह्मणाली, "तिचें कल्याण असो, ती लाहान मुलगी आहे."

आजा—खरोखर सुंदर नाजूक वाळी आहे.

प्रकरण ४.

लाहान टिपी.

ह्या मुलीच्या चेहऱ्यासारखा सुंदर चेहरा मीं कधी पाहिला नव्हता. तिचे केंस पिंगट, गाल वाटोळे व गुलाबी रंगाचे आणि डोळे अगदीं निळे होते.

आम्ही तिजकडे पाहात असतां ती जागी झाली आणि इकडे तिकडे पाहाते तों तिच्या ओळखीचें कोणीच नाहीं असें पाहून ती मोळ्यानै रडूं लागली.

मिलर मडमः--हाय हाय, गरीब विचारी मुलगी! तिला आई पाहिजे. हे शब्द कानीं पडतांच 'आई आई' ह्मणून ती मुलगी मोळ्यानै रडली. हें ऐकतांच मिलर मडमेला वाईट वाटून गहिवर आला आणि रडें सांवरेंनासैं होऊन त्या मुलीप्रमाणें ती पुष्कळ रडली.

तिचा नवरा तिला ह्मणाला—प्रिये, इकडे ये. धीर धर, तूं जर अशी रडत वसशील तर तिला अधिक वाईट वाटेल.

परंतु मिलर मडमेला रडण्याशिवाय दुसरें कांहींच सुचेना. तरी ती ह्मणाली, ही जर आमची पाली असती तर तिनें काय केलें असतें याचा विचार करा. जेम

विचार करा, आमची पाली परक्या मनुष्यांत पडून माझ्या करिनां रडली असती तर आर्ह्यां काय केलें असतें ?

माझ्या आज्यानें त्या मुलीला तिजपासून घेऊन माझ्या मांडीवर ठेविली, आणि ह्मणाला—“मेरी, आतां शेकण्या-साठीं थोडासा विस्तव आणि कांहीं तरी खायाला आण वरें. मुलगी फार थंडावली आहे व भुकेली आहे आणि आमचीही तशीच अवस्था झाली आहे.”

मिलर मडम घरांतल्या खटपटीला लागून तिने लवकर विस्तव पेटविला. नंतर ती, शेजारीं एका चाकरिणी मुलीजवळ तिने आपलीं मुलें ठेविलीं होती तीं काय करितात हें पाहाण्यास गेली आणि येतांना आमच्या न्याहारोकरिनां कांहीं सांगुती घेऊन आली.

मुलीला मांडीवर घेऊन मी एका चवरंगावर विस्तवाजवळ बसलों होतो. ती मुलगी सुमारे दोन वर्षांची, बळकट व चांगल्या प्रकृतीची अशी दिसली. ती आतां रडण्याची बंद झाली होती आणि मला भिते अशी दिसत नव्हती, पण जेव्हां कोणी दुसरें तिजकडे येई तेव्हां त्याकडे न पाहातां माझ्या खांद्यावर तोंड लपवी.

मिलर मडमेनें एका भांड्यांत दूधभाकर आणून ती तिला भरविण्यास मला सांगितलें.

ती फार थकली आहे व तिला झोंप येत आहे अशी ती दिसली. कारण तिचे डोळे अगदीं मिटत मिटत

आले होते. आज्ञा ह्मणाला "गरीब विचारी मुलगी!" तिला गलबतावर आणि ती तेव्हां आंथरुणावरून निजलेली उचलून आणि ती असेल असे मला वाटते. तिला निजवीत नाहीस काय ?

मिलर म०—होय; मी तिला पालीच्या आंथरुणावर निजविते. तिला तेथे चांगली शॉप लागेल. ती तेथे स्वस्थ निजेल.

पण मिलर मडम जेव्हां तिला घेऊं लागली तेव्हां ती मुलगी मला अगदीं चिकटली आणि इतकी मोठ्याने ओरडली कीं, माझा आज्ञा ह्मणाला, "त्या पोरक्या पोरीला त्याजवळून घेऊं नको ती आम्हांजवळ राहूंदे." ह्मणून आम्हीं तिच्याकरितां बांकावर लाहानसें आंथरुण तयार केले आणि मिलर मडमेनें पालीच्या परकरांतून एक परकर आणि तिचे कपडे काढून तिला न्हाऊं घातले व त्या आंथरुणावर तिला निजविले.

ती मुलगी माझ्याशिवाय कोणाजवळ राहीना. पहिल्यापासूनच तिनें माझी ओळख धरिली आहे अशी ती दिसली आणि जेव्हां तिला त्या लाहानशा आंथरुणावर ठेविले तेव्हां तिनें आपले चिमकुले हात मजपुढे केले आणि ह्मणाली हांडी, टिपीच्या हांडी.

मिलर मडम—ती काय ह्मणते, देव तिचे कल्याण करो; कारण त्या मुलीची ही बोलण्याची पहिले-

लीच वेळ होती ; अजूनपर्यंत ती कधीं बोलली नव्हती.

मी तिचे चिमकुले हात धरावेसे तिच्या मनांत आहे असें मीं म्हटलें. मुलीकडे वळून “टिंपीचे चिमकुले हात काय ? तुझे नांव टिंपी ?”

असलें नांव मी कधीं ऐकिलें नाहीं असें मिलर मडम ह्मणाली. “तूं टिंपी ह्मटलेंस काय ?”

मिलर मडम (मुलीला)--तुला काय ह्मणतात लाडक्ये ?

पण तिचे लाहान निळे डोळे थकून मिटूं लागले आणि लवकरच तिला झोंप लागली. मी अजून तिचे चिमकुले हात आपल्या हातांत धरून जवळ बसलों होतो. तिला खालीं उचलून ठेविली तर ती जागी होईल असें मला भय होतें.

मिलर मडम (जेव्हां तिनें आपले कपडे वर गोळा करून घेतले तेव्हां हळूच)—ही कोण बरें असावी ? तिच्या अंगावर चांगल्या चांगल्या वस्तु असाव्या असें खातरीनें वाटतें. कसेंही असो, पण तिची चांगल्या रीतीनें काळजी घेतलेली आहे. थांबा, तिच्या आंगड्यावर हें पाहा कांहींसें लिहिलेलें आहे. तुला समजेल काय तें आलीक ?

मीं हळूच तिचे हात जपून खालीं ठेविले आणि आंगडें घेऊन खिडकीजवळ गेलों.

मी झणालों होय, समजेल. हें तिचें नांव असावें. विलिएर असें लिहिलेलें आहे.

मिलर मडम—हाय हाय! काय विचारीची दशा! तेंच तिचें नांव असावें. अरेरे! तीं विचारीं आईबाप त्या समुद्रांत कशीं बुडालीं असतील! ही माझी पाली असती तर मीं काय केले असतें! असें म्हणून ती फार रडूं लागली, आणि पालीला घट्ट धरून रडत रडत घरीं गेली.

माझ्या आज्याला रात्रीस जे कांहीं श्रम झाले होते त्यांनीं तो अगदीं थकून गेला होता म्हणून माडीवर निजावयास गेला; आणि मी निजलेल्या मुलीकडे पाहात तेथेंच बसलों, कारण तिला सोडून जातां कामा नये असें मला वाटलें.

ती मुलगी शांतपणें स्वस्थ निजली होती. गरीब विचारी मुलगी! हिला काय ठाऊक आहे, काय झालें आणि काय नाहीं! असें वाटून माझ्या डोळ्यांतून एक-दम अश्रु आले व ते उशीवर ठेवलेल्या हातावर पडले. कांहीं वेळ गेल्यानंतर मी आपलें डोकें तक्यावर ठेविलें आणि मला झोंप लागली. मला आदल्या रात्रीं झोंप मिळाली नव्हती आणि मी फार थकलों होतो.

कांहीं तास गेल्यावर कोणी माझे केंस धरून; “ऊठ मुला ऊठ,” असें माझ्या कानांत कोणीं लाहान मूक झणत आहेसें वाटून मी जागा झालों.

मी वर मान करून पाहातों तों कोणी एक मस्करी-
खोर लाहान तोंड हसत मजकडे पाहात आहेसे दिसलें.
“ऊठ, ऊठ मुला, कृपाकरून कसा तरी ऊठ.”

झणून मी उठलों तों ती आपल्या आंथरुणावरून
उठून कोंचावर येऊन बसली.

आपले उघडे पाय पुढें करून मला ह्मणाली माझे
जोडे घाल.

मीं तिचे मोजे व जोडे घातले आणि मिलर
मडम आंत येऊन तिनें तिला कपडे घातले.

ही तिसऱ्या प्रहरची वेळ होती आणि आह्मी निज-
ल्यावर वादळ बंद झालें होतें. ऊन चांगलें स्वच्छ पडलें
होतें. मी जेवण तयार करूं लागलों तेव्हां ती मजकडे

पाहात होती व मागे पुढे, खाली वर, इकडे तिकडे धांवत होती. ती आतां चांगली ओळखीची झाली व ती आनंदी आहे असे दिसले.

माझा आज्ञा अजून निजलाच होता, तरी मी त्याला उठविले नाही. मिलर मडमेने मुलीकरितां मांसरस आणिला आणि आह्मी सर्व वरोवर जेवायास बसलों. पूर्वीप्रमाणे तिला भरवावी असे माझ्या मनांत होते, पण ती म्हणाली—

“टिंपीला चमचा पाहिजे!” आणि माझ्या हातांतून चमचा घेऊन ती अशी सुरेख जेवली कीं मी तिजकडे एकसारखा पाहात होतो.

मिलर मडम—देव ह्या गरीब मुलीचे बरे करो !

ते शब्द तिच्या पक्के ओळखीचे आहेत असे दाखवून मुलगी म्हणाली “देव तुझे बरे करो.”

मिलर मडम (गर्हिवरून)—तिने ते तिच्या आईने म्हणतांना ऐकिले असवे.

आमचे जेवण आटोपते आहे इतक्यांत मुलगी आपल्या पाटावरून उठून कोंचाकडे धांवत गेली. त्या ठिकाणी तिला आज्ञाची टोपी सांपडली ती तिने डोक्यांत घातली आणि माझा गळपट्टा गळ्यावाटला बांधून दरवाज्याकडे जाऊन म्हणाली टिंपीला टाटा (बाहेर) जायाचे आहे.

मिलर मडम—आलिक, तिला अंमळ बाहेर ने. जरा थांन, पण आलिक, मी तिला पालीची टोपी घेऊन येतें, असें म्हणून टोपी आणून तिच्या डोकीस घातली व आंगावर शाल घातली तेव्हां तिला फार आनंद झाला. मग मी तिला बाहेर घेऊन गेलों.

• ती बागेत कशी धांवली, कशा उड्या मारिल्या, आणि किती खेळली! अशा प्रकारचें आनंदी मूल मी कधीं पाहिलें नव्हतें. क्षणांत ती दगड वेंची, क्षणांत डेझी नांवाचीं फुलें गोळा करी. त्याला ती डेडेज् म्हणे. तित-
क्यांत मला धरण्यास लागून आपण इकडे तिकडे पळूं लागे. ती क्षणभर निचळी म्हणून बसली नाहीं।

तरी मी तिच्या बरोबर खेळत असतां वारंवार समुद्रांत त्या एंजलीनामक खडकाकडे पाहात असें. जरी वारा पडला होता तरी समुद्र फारसा शांत झाला नव्हता, व मी पाहातों तों त्या खडकावर अजून मोठ्या झपाट्यानें लाटा आदळत होत्या.

• मी त्या फुटलेल्या गलबतापैकीं ह्या खडकाखालीं काय असेल ह्याविषयीं व तिच्या आईविषयीं विचारें करीत होतों. त्या मुलीचें आनंदाचें हसणें पाहून मला अधिकच रडें आलें. मी मनांत म्हटलें ही गोष्ट जर हिला समजली असती तर हिला काय वाटलें असतें! हा सर्व आनंद एकीकडेच राहिला असता!

प्रकरण ५.

बेवारशी सूर्यकिरण.

माशा आज्ञा व जेम मिलर दीपस्तंभाच्या बुरुजांतील लाहानगा खोलीत आगटीजवळ बसले होते व मी मांडीवर मूल घेऊन त्यांच्याजवळ बसलो होतो. मुलीच्या हातांत एक तसविरीचे पुस्तक होते ते मी तिला सोपून दिले होते. त्यांतील तसविरी पाहून त्यांविषयी ती मौजेने बोलत होती.

मिलर—मांडी, तर मग हिच्याविषयी काय करावे ?

आजा (मुलीच्या डोक्यावर हात फिरवून)—हिचे काय करावे! हिला आझी ठेवून घेऊं. (मुलीकडे वळून)—नाहीं का बाले!

मूल (सर्व बोलणे समजल्याप्रमाणे त्याकडे पाहून डोकें हालवून)—होय तर!

मिलर—मला वाटते तिच्या नातलगांचा शोध करावा. ते कोठे तरी कोणी तरी असतील.

आजा—त्यांचा शोध कसा लागणार!

मिलर—कोणते जहाज चुकले आहे हे क्यापटनाला तेव्हांच समजेल. मग आपण त्याच्या धन्याला

दोन ओळी लिहून पाठवूं ह्मणजे त्यावर कोण कोण उतारू होते हे त्याला माहीत असेलच.

आजा—वरें आहे, तुझे ह्मणणें बरोबर असेल. पाहूं या, ते काय ह्मणतात तें! माझे ह्मणणें इतकेंच कीं जर तिचे सर्व बुडाले तर भलत्याच एकाद्यानें येऊन तिला आह्मांपासून घेऊन जाऊं नये.

मिलर—माझ्या घरीं इतके नसते तर—

आजा (त्याला मध्येच थांबवून)—तें खरें मुला तें मला ठाऊक आहे. तुझे घर अगदीं भरलेलें आहे. आलिक आणि मी ह्यांकडे एवलीशी वाळी राहूं दे. ती आमच्या मनाला कर्मणूक होईल. आणि मला ठाऊक आहे कीं मेरी तिचे कपडे व त्यासारख्या दुसऱ्या गोष्टी पाहील.

मिलर—ती तें करील. ती आज सर्व दिवस त्या मुलीकरितां रडत आहे! खरोखर ती रडते आहे.

मिलरच्या सांगण्याप्रमाणें जेव्हां दुसऱ्या सोमवारीं तो क्यापटन आगबोट घेऊन आला तेव्हां गलबत फुटल्याबद्दलची सर्व हकीकत त्याला सांगून त्या गलबताचा धनी कोण व त्याचें नांव काय व पत्ता काय याचा शोध लागेल तर मजसाठीं लावा हेंही आजोबांनें सांगितलें.

माझ्या लाडक्या मुलीवर वारसा सांगणारा कोणी येणार नाहीं अशी किती माझी आशा होती! ती प्रत्येक

दिवस मला अधिक अधिक प्रिय होत चालली होती ह्मणून ती जर मजपासून दूर गेली तर माझे काळीज फाटून जाईलसें मला वाटत असे. दररोज रात्रीं मिलर मडमेनें तिचे दिवसाचे कपडे काढून रात्रीचे कपडे घातल्यावर ती, देवाजवळ बोलण्यास माझ्याजवळ गुडघे टेकीत असे कारण ती प्रार्थनेला देवाशीं बोलणें ह्मणत असे. तिला तिच्या आईनें लाहानशी प्रार्थना शिकविली असावी कारण ती पहिल्याच दिवशीं रात्रीं आपण होऊन प्रार्थना करूं लागली.

येशू ख्रीस्त गया प्रिय मेढपाळा

ती काय ह्मणत आहे हें मला पहिल्यानें समजलें नाहीं पण मिलर मडम ह्मणाली मी लाहान मुलगी असतांच हें गाणें शिकलें होतें. असें ह्मणून गाण्याची पहिली ओळ तिनें लिहून दिली. आणि तेव्हांपासून प्रत्येक दिवशीं रात्रीं तें गाणें त्या मुलीला माझ्या मागून ह्मणूं देत असें.

“येशू ख्रीस्त राया प्रिय मेढपाळा

एका हो प्रेमळा प्रार्थनें मी.

तुमच्या लाहान्या संभाला कोंकरा

आशीर्वाद वरा देऊनियां.

रात्रीच्या आंधारीं राहनी जवळीं

उठवी सकाळीं सुरक्षित.”

आईने तिला शिकविलेली प्रार्थना तिने दररोज ह्मणावी हें मला आवडलें. मीं होऊन कधीं प्रार्थना केली असें नाहीं कारण माझ्या आज्याने ती मला मुळींच शिकविली नव्हती. माझी आई जर जीवंत असती तर तिने मला शिकविली असती. खचित शिकविली असती असें मला वाटतें.

ह्या दिवसांत मला शास्त्राविषयीं फारच थोडे समजत होतें. माझ्या आज्याला त्याबद्दल कांहीं वाटत नव्हतें आणि त्यानें तें कधीं वाचिलें नाहीं. त्याच्याजवळ शास्त्राची एक मोठी प्रत होती पण ती नेहमीं कपाटाच्या डोक्यावर पडलेली असे, जसें काय ती त्याची एक शोभा आहे. त्यांतील चमत्कारिक चित्रें पाहाण्याकरितांच तें पुस्तक मी घेत असें. त्याशिवाय तें कोणीं उघडलेंही नाहीं. त्याबेटावर आदित्यवार इतर वारांप्रमाणेंच होता. माझा आज्ञा नेहमींप्रमाणें वागेंत काम करीत असे किंवा वर्तमानपत्रें वाची. आणि मी इकडे तिकडे खडकाजवळून फिरें किंवा माझे धडे करीं किंवा घरांत काम करीत असें. जसें इतर वारीं मी करीं तसेंच रविवारीं करीं. तेथें देऊळ नव्हतें किंवा मंडप नव्हता ह्मणून आदित्यवार समजण्यासारखें कांहींच तेथें होत नसे.

ज्या दिवशीं सकाळीं आह्मी भयंकर तुफानांतून त्या फुटक्या जहाजाकडे गेलों तीच गोष्ट वारंवार माझ्या

मनांत येते. आमची होडी जर त्या वेळेस बुडाली असती आणि आम्ही मेलों असतो तर आमच्या आत्म्याचें काय झालें असतें ! हा विचार फार गंभीर आहे. तेव्हांपासून आह्मां दोघांला वांचवून आमच्या आयुष्याचे दिवस ज्यास्त केले ह्याबद्दल त्याचे उपकार मानावे तितके आमच्यानें मानवत नाहीं. माझा आज्ञा फार दयाळू, चांगल्या स्वभावाचा व प्राभाणिक महातारा होता तरी मला आतां समजतें कीं स्वर्गाचा दरवाजा उघडण्यास इतकें पुरें नव्हतें. येथें जाण्यास फक्त ख्रीस्त हाच एक दरवाजा आहे आणि माझ्या आज्ञाला त्याविषयीं कांहींच माहित नव्हतें. आणि तो त्याची काळजीही करीत नसे.

लाहान मुलगी टिंपी ही माझा घरांतला व बाहेरचा सोवती झाली होती. ती मिलरच्या मुलांला थोडीशी लाजत असे कारण त्यांचे खेळ आवडधोवड असत व ते गोंगाट करणारे होते, पण ती माझ्याशीं फार सलग्गीनें वागे व मला सोडून ती कधींच वेगळी राहात नसे. दिवसेंदिवस तिला अधिक अधिक शब्द येऊं लागले आणि ती अशी कांहीं चमत्कारिक बोलें कीं आह्मां सर्वांला हंसवी. तिला कोणतेंही पुस्तक घेऊन त्यांतील वेगवेगळीं मूळाक्षरें ओळखण्याची फार हौस वाटे आणि तीं जरी तिला तोंडानें उच्चारतां येत नसत तरी तीं तिच्या पक्या ओळखीचीं झालीं होती.

आहारे माझी लाडकी ! समुद्रकिनाऱ्यावरील एका मोठ्या सपाट खडकावर माझ्या पायांशीं वसून क्षणो-क्षणं, पाहा तो क, पाहा ग, किंवा प, स, न, वगैरे ह्यणत आहे अशी ती आतां माझ्या डोळ्यांपुढे दिसते. अशा अनेक रीतींनी ती आमच्या मनांत खेळू लागली ह्यणून माझ्या आज्यानें 'विकटरी' नामक फुटक्या गल-बताच्या धन्याला जें पत्र पाठविलें होतें त्याचें काय उत्तर येतें ह्याविषयीं आम्हांला फार भय होतें. त्या फुटलेल्या जहाजाचें नांव 'विकटरी' होतें असें आम्हांला समजलें होतें.

ज्या सोमवारीं त्या पत्राचें उत्तर आलें त्या दिवशीं अगदीं पावसालें होतें. आगबोट येण्यापूर्वीं कांहीं वेळ मी त्या धक्यावर वाट पाहात बसलों होतो आणि फार भिजलों होतो. आगबोट येतांच वरील क्यापटनानें दुसरें कांहीं एक न करितां तें पत्र माझ्या हातीं दिलें आणि मी तें घेऊन एकदम धांवत माझ्या आज्याजवळ आलों. आम्हांकरितां आणिलेलें सामान धक्यावर उतरीपर्यंत माझ्यानें दम धरवला नाहीं.

मी घरीं गेलों तेव्हां टिंपी आपल्या बोटाला नाडी गुंडाळीतं माझ्या आज्याजवळ एका चौरंगावर बसली होती. मी आंत जातांच मला भेटण्यास धांवत आली आणि तिनें मुक्ता देण्याकरितां तोंड वर करून धरिलें.

आतां हें पत्र, तिनै आह्मांला सोडून ह्याच बोटीवरून परत यावें अनें ह्मणतै कीं काय असें आमच्या मनांत होतें. माझ्या आज्यानें जेव्हां तें पत्र फोडलें तेव्हां मीं फार लांब श्वास टाकिला.

गलबताच्या धन्याकडून आलेलें पत्र फार सभ्यपणें लिहिलेलें होतें व त्या दुःखी खलाशी व प्रवासी यांचा वचाव करण्याकरितां जें कांहीं आम्हीं केले त्याबद्दल त्या पत्रांत आमचे आभार मानिले होते व त्या गलबतावर विलिअर नांवाचा कोणी प्रवासी नव्हता व खलाशीही नव्हता यामुळे त्या मुलीविषयीं किंवा तिच्या नातलग्गा-विषयीं कांहीं माहिती मिळत नाहीं, तरी तें गलबत कलकत्याहून निघालें असल्यामुळे तेंच आह्मी अणखीं शोध करूं तोंपर्यंत मुलीचा संभाल माझ्या आज्यानें करावा व त्याबद्दल त्याला आह्मी चांगलें बक्षीस देऊं अशी त्यानें खातरी बालगावी, असें त्यांत लिहिलें होतें.

मी (पत्र वाचून संपल्यावर)— हें बरोबर आहे. तर मग ती अजून आह्मांला सोडून जावयाची नाहीं.

आजा—नाहीं. गरीब विचारी बाळी. अजून आमच्यानें तिला देववत नाहीं. मला यांचें कोणतेंही बक्षीस नको आलिक. खरेना? असें म्हणून मुका घेण्याकरितां जेव्हां त्यानें मुलीला उचलिलें तेव्हां तो ह्मणाला हेंच मला बक्षीस पुरे आहे.

प्रकरण ६.

ह्याताज्याचा प्रश्न.

दुसऱ्या सोमवागे सकाळीं टिंपी आणि मी, आगबोट आली कीं नाहीं पाहाण्याकरितां धक्कावर दोघें बरोबर गेलों. तिनें आपल्या बरोबर बाहुली घेतली होती. ती तिला मिलर मडमेनें दिली होती. तिचें तिला मोठें भूषण वाटे.

धक्कावर आगबोट येतांच क्यापटनाने निरोप पाठविला कीं तुझ्या आज्याला भेटण्याकरितां दोन गृहस्थ आले आहेत. हें ऐकतांच ते ह्या मुलीला नेण्याकरितां आले आहेत असें मला खचीत वाटलें ह्मणून मीं माझ्या हातानें तिचा हात गच्च धरिला. इतक्यांत एक दोन मिनिटांच्या अवकाशांत ते गृहस्थ पायऱ्या चढून वर आले. त्यांपैकीं एकजण मध्यवयस्क असून फार हुशार आहे असें मला त्याच्या तोंडावरून वाटलें. तो मला ह्मणाला “मी आलिगझांडर फगसनला भेटण्यास आलों आहे, त्याच्या घरीं कोणता रस्ता जातो हें मला सांग.”

“मी—सांगतो महाराज, फगसन माझा आज्ञा आहे.” असें ह्मणून आम्ही दीपगृहाकडे चालूं लागलों. टिंपी

आणि मी पुढे चालत होतो आणि तो गृहस्थ आमच्या मागून चालत होता. दुसरा गृहस्थ अगदीं ह्यातारा होता. त्याचे केंस पिकून अगदीं पांढरे झाले होते. त्याच्या डोळ्यांला सोन्याची आरशी लावलेली होती. त्याचा चेहेरा सुरेख असून तो दयाळू दिसत होता.

टिपीला भराभर चालतां येईना म्हणून ती धांवत धांवत फुलें तोडण्यास किंवा दगड निवडण्यास एकदा ह्या बाजूस एकदा त्या बाजूस अशी जात होती, म्हणून मी तिला उचलून घेतली.

गृहस्थ—ही तुझी धाकटी बहीण काय?

मी—नाहीं महाराज, त्या 'विकटरी' नामक गलब-
तावर जी होती ती ही मुलगी!

गृहस्थ (दोषे बरोबर)—वारे वा:

ह्यातारा गृहस्थ (आरशी नीट करून)—मला
पाहूंदे पाहूंदे.

पण टिपीला भय वाटलें आणि ती अगदीं माझ्या
आंगाशीं चिटकली आणि रडू लागली.

ह्यातारा गृहस्थ (दयेनें)—राहूंदे, कांहींचिंता नाहीं.
आम्ही हळू हळू एकमेकांची मैत्री करूं.

इतक्यांत आम्ही घरीं येऊन पोंचल्यावर त्या
मध्यवयस्क गृहस्थानें आपली ओळख सांगितली. तो
ह्याला फुटलेल्या गलबताच्या मालकांपैकीं मी एक

आहे. माझे नां टिमस फास्टर. मी आणि माझा सासरा डेविस असे दोघे त्या फुटक्या गलबताविषयीं तुझा आज्ञा ज्या कांहीं विशेष गोष्टी सांगेल त्या ऐकून घेण्यास आलों आहों.

माझ्या आज्यानें त्या दोघांस 'बसा' असें सांगून मला त्यांच्याकरितां जेवणाची तयारी लवकर करण्यास सांगितली. ते दोन्ही गृहस्थ फार चांगले होते आणि माझ्या आज्याविषयीं फार दयाळू होते. माझ्या आज्यानें जें कांहीं केले होतें त्याबद्दल त्याला चांगले बक्षीस द्यावे असें फास्टरच्या मनांतून होतें; पण माझा आज्ञा ते घेईना. ते टिपीविषयीं पुष्कळ बोलत होते आणि मी पेलें, ब्रशा वगैरे मांडींत असतां ऐकत होतो. त्यांनीं तिच्या नातलगांविषयीं अधिक कांहीं ऐकिलें नव्हतें. ते ह्मणाले "आमच्या उतारू लोकांच्या यादींत विलिअर्स हें आडनांव मुळींच सांपडत नाही, हा मोठा चमत्कार आहे." तिच्या नातलगांचा पत्ता लागेपर्यंत तिला आपणाजवळ ठेवावी असा त्या दोघांचा वेत होता; परंतु तिला येथें आत्मांजवळच असूं द्या अशी माझ्या आज्यानें त्यांस विनंति केली. त्या मुलीची येथें चांगली निगा आहे व ती आनंदांत आहे असें पाहून ती विनंति त्यांनीं मान्य केली.

जेवण झाल्यावर फास्टर ह्मणाला मला दीपगृह पाहावयाचें आहे ह्यास्तव माझा आज्ञा त्याबरोबर दीपगृहा-

वर गेला आणि तेथून जें कांहीं पाहावयासारखें होतें तें सर्व त्याला मोठ्या डौलानें दाखविलें. ह्यातारा डेविस थकला होता. तो आह्मांजवळच उभा राहिला होता.

ह्यातारा गृहस्थ (सर्व गेल्यावर)—ही फार वळकट इमारत आहे.

मी—फार वळकट आहे. ही तशीच असली पाहिजे. कधीं कधीं येथें वारा फार भयंकर सुटतो.

ह्यातारा गृहस्थ (आपली काठी जमिनीवर ठोकून)—ह्याचा पाया कोणत्या प्रकारचा आहे ?

मी—महाराज, हा सर्व खडक आहे. भरीं व खडक. आमचें घर आणि दीपगृह हीं अगदीं खडकावर बांधलेलीं आहेत. जर तीं तशीं नसतीं तर कधीं टिकलीं नसतीं.

डेविस (आरशींतून मजकडे टक लावून)— आणि तूरे मुला कशावर आहेस ?

मी—महाराज, मी समजलों नाहीं. (मला वाटलें मी नीट ऐकिलें नाहीं.)

डेविस—तूं खडकावर आहेस काय ?

मी—महाराज, तुम्ही काय ह्मणालां ? मी खडकावर आहे ? मला वाटलें मीं जें पूर्वीं सांगितलें तें हा समजला नाहीं असें समजून पुनः ह्मणालों. होय • महाराज. ह्या सर्व इमारती खडकावर आहेत. नाहीं तर वाऱ्यानें आणि समुद्रानें त्या कधींच नेल्या असत्या.

ह्यातारा (पुनः)— पण तूं कशावर आहेस ? तूं खडकावर आहेस काय ?

मी— महाराज, मला तुमच्या ह्यणण्याचा अर्थ बरोबर समजला नाही.

ह्यातारा गृहस्थ— वरें, काहीं चिंता नाही. तुशा आज्ञा खालीं आला ह्यणजे त्याला विचारीन. मी त्याच्या ह्यणण्याचा अर्थ काय असावा याचा विचार करीत उगाच बसलों. मला वाटलें हा बहुतकरून वेडा झाला असावा. ह्याला ह्यातारचल लागला.

माझा आज्ञा खालीं येतांच त्यानें त्याला तोच प्रश्न केला आणि माझ्या आज्ञानें मजप्रमाणेंच, हें दीपगृह व त्या सभोवतालचीं घरे भरीं व खडकावर किती मजबून बांधिलीं आहेत ह्याविषयीं खातरी होण्याजोगें उत्तर दिलें.

ह्यातारा गृहस्थ— आणि तूं स्वतः ? तूं किती दिवस ह्या खडकावर आहेस ?

आज्ञा— मी ! एथें किती दिवस राहातों असा तुमचा अर्थ ना ? चाळीस वर्षे. ह्या येत्या महिन्याच्या बाराव्या तारखेला मला ह्या खडकावर येऊन चाळीस वर्षे होतील.

ह्यातारा गृहस्थ— अणखीं तूं किती वर्षे येथें राहाशील असें तुला वाटतें ?

आज्ञा— मला ठाऊक नाही ; महाराज, मला वाटतें

जीवंत आहे तोंपर्यंत. हळू, हळू, माझी जागा आलिक पतकरील. तो फार चांगला आणि बळकट मुलगा आहे महाराज.

ह्या० गृ०—हें बेट सोडून दिल्यावर तूं कोठें जाशील? आज्ञा—हें बेट मी सोडून जाईन असा नाही माझा अर्थ. मरेपर्यंत जाणार नाहीं.

ह्या० गृ०—आणि मग तूं कोठें राहाशील?

आज्ञा—महाराज, तें मला ठाऊक नाहीं. कोण जाणे? स्वर्गांत. पण महाराज, मी आतांच जाण्यास नाहीं निघालों. हे शब्द बोलतांना ह्या संबंधाचें संभाषण बंद करावें अशी माझ्या आज्ञ्याची इच्छा आहे असें दिसलें.

ह्या० गृ०—अणखीं एका माझ्या प्रश्नाचें उत्तर द्याल काय? तुम्ही स्वर्गांत जाल असें तुम्हाला कशावरून वाटतें हें मला कृपाकरून सांगाल काय? मी अणखीं एक प्रश्न विचारला ह्मणून कंटाळलां नाहींना?

आज्ञा—असें नाहीं महाराज. असें मुळींच नाहीं. बरे तर सांगतो एका. मी आजपर्यंत कोणाला दुखविलें नाहीं. आणि देव फार दयाळू आहे. ह्मणून मला याविषयीं कांहींच संशय वाटत नाहीं. शेवटीं तें सर्व बरोबर होईल.

ह्या० गृ०—माझ्या परम मित्रा, असें नाहीं. मला

वाटलें, मी खडकावर आहे असें तुम्ही ह्मणालां, पण तुम्ही मुळींच खडकावर नाहीं, वाळूवर आहां. तो अणखीं कांहीं बोलणार होता पण इतक्यांत आगबोट्याच्या कपतानाकडून एक मनुष्य, “आगबोट जाण्यास तयार झाली कृपाकरून लवकर या उशीर झाला,” असें सांगण्यास आला. ह्मणून ते दोघेही गृहस्थ धांवले आणि भरभर खालीं धक्यावर जाण्याची त्यांनीं तयारी केली.

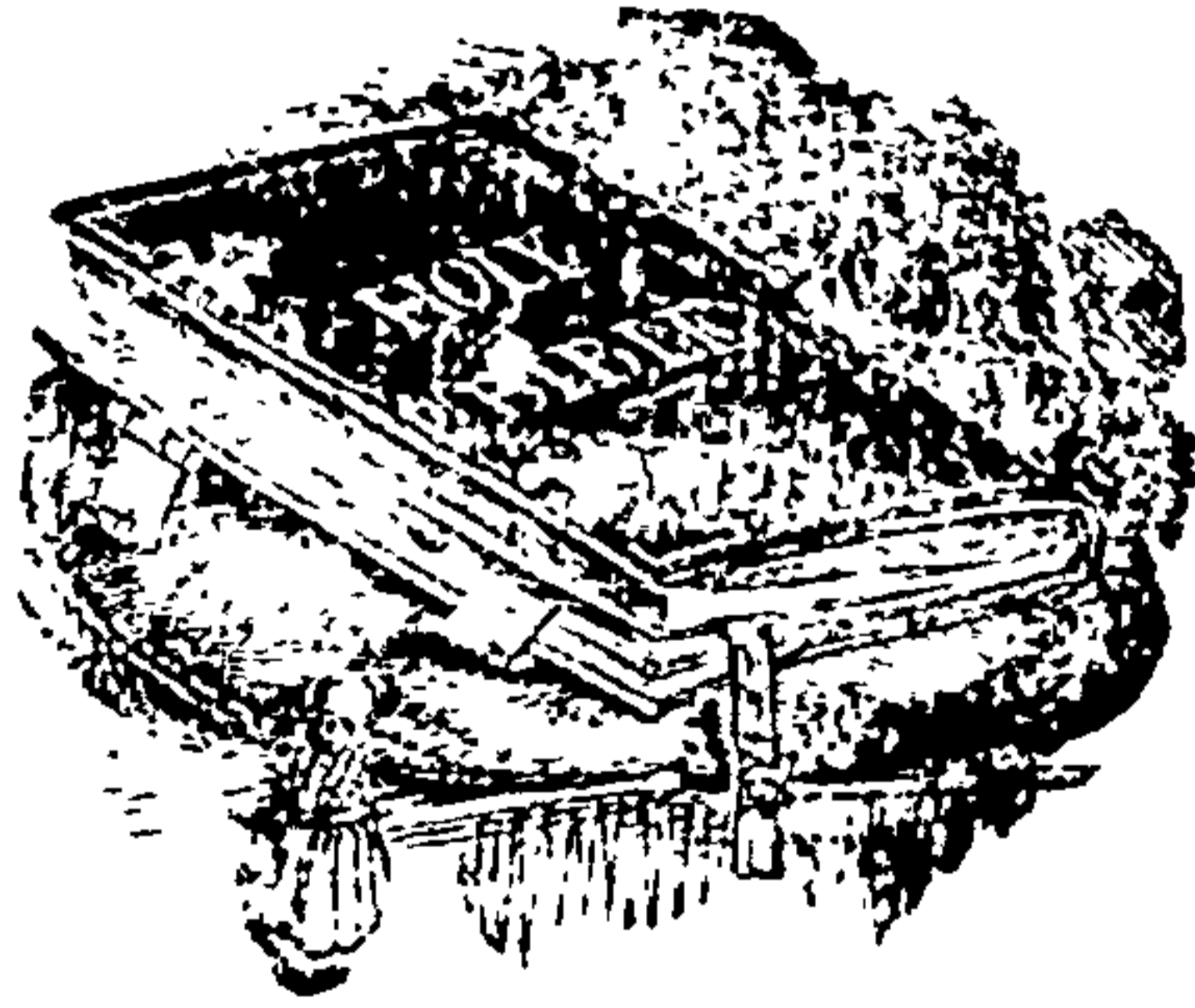
पण माझ्या आज्याचा निरोप घेऊन जेव्हां तो ह्यातारा निघाला तेव्हां मोठ्या उत्सुकतेनें ह्मणाला.

ह्या० गृ० — माझ्या मित्रा, तूं वाळूवर बांधीत आहेस. खरोखर वाळूवर. हे वादळांत टिकणार नाहीं. कधीं टिकणार नाहीं! अणखीं बोलण्यास त्याला वेळ नव्हता आणि खलाशानेही घाई केली.

मी त्यांच्याद्वारे धक्यावर खालीं गेलों, आणि आगबोट्याची निघण्याची तयारी चालली होती तिकडे पाहान उभा राहिलों.

ते गृहस्थ आगबोट्यावर चढल्यावर ती चालू होण्यास कांहीं अवकाश होता, तेव्हां डेविस सहिब हातांत लाहानसें पुस्तक घेऊन बोडदावर वाचीत बसले आहेत व एका वहीच्या पानावर कांहीं लिहित आहेत असें मी पाहिलें.

नंतर तें वहीचें पान फाडून माझ्याजवळ देण्या-
करितां एका खलाशाच्या हातीं दिलें आणि तें त्यानें
जेथें मी उभा होतो तेंचें आणून दिलें, इतक्यांत
भागवोट चालू झाली.

प्रकरण ७.

घट धुकें.

त्या दिवशीं मला दिलेला कागदाचा तुकडा अजून माझ्याजवळ आहे. तो मी आपल्या द्रव्याच्या पेटिंत संभाळून ठेविला आहे. त्या कागदावर फारसे कांहीं लिहिलेले नव्हते, फक्त दोन ओळींचे गाणे होते.

“खीस्त हाचि एक भरीव खडक ।

त्यावरी तडक उभा आहे ॥

इतर तीं सर्व पोकळ जमीन ।

जैशी वाळू जाण बुडविती ॥”

ते वाचून मी विचार करीत करीत घराकडे गेलों. माझा आज्ञा, जेम मिलरला घेऊन बाहेर गेला होता, ह्मणून तो कागद मी त्याला दाखविला नाही, तरी टिपीबरोबर खेळत असतां त्या ओळी मी पुष्कळ वेळां वाचिल्या. त्या वाचून त्यांचा अर्थ काय हे समजण्यास मी पुष्कळ प्रयत्न करीत होतो.

माझा आज्ञा आणि जेम मिलर हे दोघे बहुतकरून दररोज संध्याकाळीं माडीवर पाहाऱ्याच्या खोलींत विस्तवाजवळ बसत असत आणि मी टिपीची निजण्या-

ची वेळ होईपर्यंत तिला घेऊन तेथे त्यांच्याजवळ वसत असे. दीपगृहाच्या दगडी पायऱ्यांवरून चढणें टिपीला आवडत असे, आणि चढतांना वर पोचेंपर्यंत "वर, वर, वर," असें ह्मणत असे, आणि वर गेल्यावर आनंदानें हंसत हंसत पाहाऱ्याच्या खोलींत जाई.

ह्या दिवशीं संध्याकाळीं आह्मी वर गेलों तेव्हां माझा आज्ञा आणि जेम मिलर दोघे जण त्या दोन गृहस्थांच्या भेटीविषयीं आपसांत बोलत होते. माझा आज्ञा ह्मणाला तो ह्यातारा गृहस्थ खडकाविषयीं काय ह्मणत होता, हें मला कांहीं समजलें नाहीं. मला त्याचा आद्यंत कांहीं समजला नाहीं. तुला कांहीं समजलें रे?

मी (तो कागदाचा तुकडा पुढें करून)—इकडे पाहा आजोबा, हा कागद. हा कागद मला त्या गृहस्थानें दिला.

आजोबा—खरोखर, हा कागद तुला त्यानें दिला? होय काय? असें ह्मणून तो त्यानें मोठ्यानें वाचिला.

आजोबा—जेम, काय बरें त्याचा अर्थ असावा? तो मला ह्मणत होता मित्रा, तूं वाळूवर आहेस. खचीत वाळूवर आहेस. ती जौळांत टिकणार नाहीं. जेम, तुला काय बरें वाटतें? ह्याचा अर्थ काय? तूं तो असें ह्मणत असतां ऐकिलें होतें काय?

मिलर—अगदीं बरोबर ऐकिलें होतें. आणि त्यानें

मला विचारांत पाडलें आहे सांडि. त्याचा अर्थ काय !
तो मला बरोबर समजला. पक्का समजला.

आजा—काय तो मला सांग.

मिलर—आह्मी ख्रिस्ताकडे गेल्याशिवाय स्वर्गांत
जाणार नाहीं. असै त्याचें ह्मणणें आहे. आह्माला
दुसरा मार्ग नाहीं. त्याचें ह्मणणें काय तें हेंच सांडि !

आजा—माझ्यानें करवेल तितकें चांगलें जरी मीं
केलें तरी मला स्वर्गांत जातां येणार नाहीं, असा तुझ्या
सांगण्याचा हेतु आहे काय ?

मिलर—तितकेंही पुरे नाहीं. नाहीं सांडि, जातां
येणारच नाहीं. स्वर्गांत जाण्याचा एकच मार्ग आहे.
हें मला पकें माहीत आहे.

आजा—अरेरे जेम, ह्याप्रमाणें बोलतांना तुला मीं
कधीं पूर्वी ऐकिलें नाहीं.

मिलर—नाहीं. मी ह्या बेटावर आल्या दिवसापासून
त्यात्रिवयीं मी सर्व विस्तरलों. कांहीं वर्षापूर्वी माझी आई
मरण पावली ती फार चांगली आई होती. मीं जें
कांहीं केलें त्यापेक्षां मीं अधिक केलें पाहिजे होतें. ह्या-
नंतर मिलर अधिक कांहीं बोलला नाहीं. तो अगदीं
स्तब्ध होऊन राहिला. माझ्या आजोबानें वर्तमानपत्र
मोठ्यानें वाचिलें आणि त्यांतील सर्व प्रकारच्या विषयां—
वर बोलला पण जेम मिलरचे विचार फार वेगळे होते

दुसऱ्या दिवशीं जेम मिलरचा किनाऱ्यावर जाण्याचा दिवस होता. माझा आज्ञा आणि जेम मिलर ह्यांनीं पाळी केली होती. प्रत्येक महिन्याच्या शेवटच्या शुक्रवारीं मात्र काय ती त्याला वेट सोडून जाण्याची परवानगी असे. ज्या वेळेस माझ्या आज्याची पाळी असे तेव्हां बहुतकरून मी त्याबरोबर जात असे व थोडीशी बदल झाल्यानें मला आनंद वाटे. त्यांपैकीं कोणीही तडीवर जावो तरी तो दिवस आमचा आनंदाचा असे, कारण आह्मांस जें कांहीं घरांत किंवा बागेत पाहिजे असे तें त्या दिवशीं आणीत असत व जें काम किनाऱ्यावर केलें पाहिजे असे तें त्या दिवशीं करीत.

जेम मिलरला पांचविण्याकरितां आह्मी सर्व धक्यावर गेलों आणि त्याला जें कांहीं सामान रिकामे गोणते वगैरे बराबर न्यावयाचें होतें तें आगबोटीवर नेण्यास मी मदत करीत होतो तेव्हां तो हळूच मला हणाला.

“मुला, आलिक, तो कागदाचा तुकडा नीट ठेव. त्या ह्याताऱ्या गृहस्थानें जें कांहीं सांगितलें तें सर्व खरें आहे. मी तेव्हांपासून त्याचा विचार करीत आहे आलिक.” मग त्यानें कानांत सांगितलें “मी आतां खडकावर आहे, अशी खातरी धर.”

ह्यानंतर तो अणखीं कांहीं बोलला नाही. त्यानें

वल्यांची व्यवस्था केली आणि थोडक्याच वेळांत तो दूर गेला. पण वलें मारतांना तो आपणाशीं गत होता तें मीं ऐकिलें. खीस्त हाचि एक भरिव खडक.

आगबोट दिसेनाशीं होईपर्यंत आह्मी तिजकडे पाहात होतो. दिसेनाशीं झाल्यावर आतां संध्याकाळ झाली असें समजून व आह्मीं त्याला आणण्यास सांगितलेल्या वस्तु घेऊन जेम पुनः परत यावयाचा आहे, असें समजून आह्मीं घरीं गेलों.

त्या दिवशीं दुपारीं फारच अंधार पडला होता पहिल्यानें घट्ट धुकें बाहेर समुद्रावर येऊन तें हळू हळू इतकें आंत आह्मांकडे आलें कीं आह्मांस किनाऱ्यावर पाऊल टाकण्यास दिसेनासें झालें.

लाहान टिपी खोकूं लागली ह्मणून मी तिला घेऊन घरांत गेलों. आणि चित्रांचें पुस्तक घेऊन तिला कर्मणूक करीत बसलों. त्या दिवशीं ती आंधारी अशी वाढली कीं जेवण झाल्यावर लवकरच आजोवानें दीप-गृहावरील दिवे लावले. त्या वेळेस प्रत्येक वस्तूवर अंधक पिवळा उजेड पडला होता.

दुपारचा ह्यापेक्षां अधिक कधीं आंधार पडलेला मला स्मरत नाहीं. सूर्यास्त झाला, तेव्हां तर इतकें धुकें वाढलें कीं आह्माला खिडकी बाहेर काहीं एक दिसेना. ह्मणून मिलर येण्याची वाट पाहात बाहेर

ब्रमण्यांत कांहीं हांशील नाहीं, कारण आह्मांला समुद्र दिसेना व त्यावरील लाहानमोठें गलबतही दिसेना. ह्यासाठीं आह्मी घरांत बसलों व माशा आज्ञा गुरगुडी ओढीत विस्तवाजवळ बसला.

मी चाहासाठीं वाऱ्या व बशा बाहेर मांडीत असतां माशा आज्ञा शेवटीं ह्मणाला ह्यापूर्वीच मिलरनें यावें.

मी—आजोबा, आमचा चाहा घेऊन झाला नाहीं तों मिलर येईल असें मला वाटतें. आह्मांला आणण्यास त्याला कोणत्या प्रकारची कुदळी मिळाली असेल कोण जाणें.

आमचा चाहा घेऊन संपला तोंच एकाएकी कोणी दरवाजा उघडला त्यावरून सामान घेऊन मिलर आला असेल असें वाटून आह्मी वर पाहिलें; तों तो मिलर नाहीं तर त्याची बायको आंत आली.

मिलर मडम—सांडी, किती वाजलेसें तुह्मांला वाटतें? माझे घड्याळ बंद पडलें आहे.

आज्ञा (घड्याळकडे पाहून)—साहा वाजून वीस मिनिटें झालीं.

मिलर मडम—साहा वाजून! मिलरला इतका उशीर कां झाला?

आज्ञा—होय, मी धक्यावर जाऊन पाहातो.

पण तो लवकरच परत आला आणि ह्मणाला बाहेर

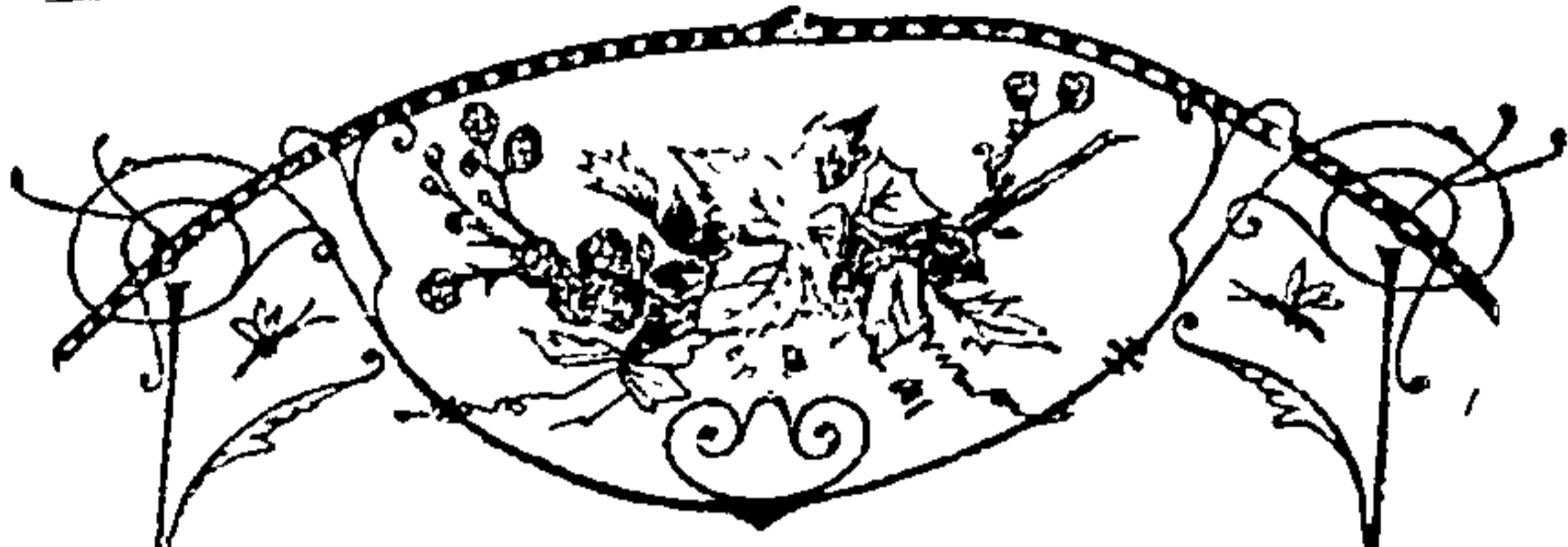
दिसणें असंभाव्य आहे. धुकें इतकें पडलें होतें कीं धक्क्यावरून चालण्याचें देखील त्याला भय वाटत होतें. तो ह्मणाला "सात वाजण्यापूर्वी त्याला आलेंच पाहिजे. (ती वेळ दीपगृहावरील मनुष्यांनीं वेटावर आलच पाहिजे अशी होती.) ह्मणून तो आतां लवकरच येईल."

धड्याळ पुढें चाललेंच होतें तरी मिलर आला नाहीं. मिलर मडम मुलाला हातावर घेऊन वारंवार (मिलर आला कीं नाहीं हें पाहाण्याम) दरवाज्याकडे येतांना मीं पाहिली पण कोणी आलें नाहीं.

शेवटीं सात वाजले.

आजा (धक्क्यावर अणखीं एकदां जाण्यास उठतांना)—अशी गोष्ट पूर्वीं त्यानें केल्याचें मला स्मरत नाहीं!

प्रकरण ८.

आगबोटीची वाट पाहणे.

विचारी मिलर मडम घरांतून बाहेर गेली आणि माझा आज्ञा तिच्या मागून धक्यावर खाली गेला. मी टिपीला घेऊन घरांत बसलो होतो, आणि ती परत येतांना त्यांचे पाय तरी वाजतींल ह्मणून त्यांचा कानोसा घेत बसलो होतो.

घड्याळांत साडेसात वाजून गेले तरी कांहीं एक ऐकू आले नाही. तेव्हां माझ्याने दम धरवेना. मी टिपी सभोवतीं शाल गुंडाळली आणि तिला मिलरच्या घरीं नेऊन त्याच्या एका लाहान चाकराजवळ दिली आणि मी त्या दाट व घशांत शिरणाऱ्या धुक्यांनून धांवत धक्यावर गेलो.

माझा आज्ञा आणि मिलर मडम हीं तेंथे उभीं होतीं. मी त्यांजवळ गेलो तेव्हां माझा आज्ञा, “घाबरूं नको मेरी, तो खुशाल आहे.” धुकें कमी होईल ह्याचीच तो वाट पाहात आहे, “तूं आतां घरीं जा, आणि मी त्याची होडी घेत आहे असें समजतांच

तुला सांगून पाठवितों. कारण तूं अगदीं भिजली आहेस बाई. तूं थंडीनें मरशील एकादि.”

तिचे सुती सर्व कपडे हवेनें ल ओलाव्यानें अगदीं चिंब भिजले होते आणि ती थंडीनें अगदीं कुडकुडत होती, व पांढरी फटफटीत दिसत होती. धक्यावरून घरीं जाणें पहिल्यानें तिला पसंत पडेना पण जस-जशी रात्र होऊं लागली व आंधार व थंडी वाढत चालली तेव्हां ती आज्याच्या हणण्याला कबूल झाली. आज्यानें तिला कबूल केलें कीं मिलर आल्याबरोबर तुला कळविण्यास आलिकला पाठवीन.

आजा—(ती गेल्यावर) आलिक, मिलरला कांहींतरी अडचण आली असावी. हें त्या गरीब विचारीला सांगणें मला आवडलें नाहीं. जर आमच्याजवळ होडी असती तर मीं थोडासा पुडें जाऊन काय आहे तें पाहिलें असतें.

आह्मी धक्यावर खालून वर वरून खालीं खेपा घालीत होतों व लांबून बल्याचा आवाज ऐकूं येईल तर पाहण्यासाठीं वारंवार थांबत होतों, कारण होडी अगदीं आह्मांजवळ येऊन पोचेंपर्यंत ती दिसण्याचा संभव नव्हता इतकें धुकें दाट झालें होतें.

माझा आजा उत्सुकतेनें वारंवार हणें कीं, “तो आलाच पाहिजे. अजून कां येत नाहीं?”

ज्या दिवशीं सकाळीं मिलर निघून गेला व जातांना त्या

गाण्याच्या दोन ओळी गात होता त्या दिवसाचे विचार माझ्या मनांत येऊं लागले. खीस्त हाचि एक भरींव खडक.

वेळ चाललाच होता. तो मुळींच येणार नाहीं काय ? अशी आत्मांस अधिक अधिक काळजी उत्पन्न झाली. मिलर मडमेची चाकरीण एक मुलगी येऊन ह्मणाली, जर तुझाला कांहीं बातमी लागली असली तर मडम-साहेब विचारतात.

आजा—नाहीं. अजून कांहीं नाहीं मुली, पण आतां फार वेळ लागूं नये.

चाकरीण—मडमसाहेब आजारी आहेत. मला वाटनें त्याला थंडी झाली. त्यांचें सर्वांग कांपत आहे, आणि त्या फार अस्वस्थ आहेत.

आजा—गरीब विचारी ! असो. ती रडते नें कांहीं वाईट नाहीं.

मी—आजोबा, असैं कां बोलतां ?

आजा—कारण एकदम मनाला धक्का बसला तर तें बरें नाहीं. ती रडत आहे ही दुःख सोमण्याची अर्ध-वट तयारी आहे. मुला, मिलर जर खुशाल आला तर तिला अधिकच संतोष होईल. इतकें झाल्यावर मुलगी परत गेली आणि आत्मी धक्यावर वाट पाहात बसलों.

मी—आजोबा, होडीचा आवाज ऐकूं येतोसा वाटतो. ही रात्र फार शांत होती, आणि आत्मी उभे राहून

ऐकत होतों. पहिल्यानै आज्ञा हणाला “मला कांहीं ऐकूं येत नाहीं;” पण शेवटीं माझ्याप्रमाणें त्यालाही ऐकूं आलें. कांहीं अंतरावरून एकसारखा वल्यांचा आवाज सप सप सप असा येत होता.

आज्ञा—होय रे होय. होडीच.

- ० धक्यावरून, मिलर मडमेला सांगण्यास घरीं जाण्याची घई करीत होतों, परंतु माझ्या आज्ञानें आपला हात माझ्या खांद्यावर ठेवून हळलें.

“मुला, जरा थांब आधीं काय आहे, तें ऐकूं या. जेम नसलाच तर!”

मी—आज्ञा, पण ती होडी इकडे येत आहे. मला आतां चांगली ऐकूं येते.

आज्ञा—होय, ती इकडेच येत आहे, (तथापि माझ्या खांद्यावरचा हात अजून त्यानै काढिला नाहीं).

जेव्हां आम्हीं पहिल्यानै आवाज ऐकिला तेव्हां होडी फार लांब होती. कारण वल्यांचा आवाज स्पष्टपणें ऐकूं येऊं लागल्याला बरींच मिनिटें झालीं. तरी ती अजून जवळ जवळ येत आहे. खरोखर होडी बेटाकडे येत आहे ह्यांत संशय नाहीं.

शेवटीं ती इतकी जवळ आली कीं, माझ्या आज्ञानें धक्याच्या टोंकावर जाऊन त्यांस हाक मारिली.

आज्ञा—अरे मिलर, तुला उशीर झाला मुला!

होडीवरून कोणी जबाब दिला पण तो शब्द मिलर-
चा नव्हता.

होडीवरून—“होडी लावण्याची जागा कोणीकडे
आहे? ह्या आंधारांत मला कांहीं दिसत नाहीं.”

मी (आजोबाचा हात धरून)—आजोबा, होडी-
वर मिलर नाहीं वाटते !

आजोबा—नाहीं. मला असेंच वाटते. त्या पोराला
कांहीं तरी झाले.

त्याने कोणत्या बाजूस होडी चालवावी हे माझ्या
आज्याने होडीवरील मनुष्याला हाक मारून सांगितले,
आणि आम्ही दोघे धक्क्याच्या पायऱ्यांवर जाऊन होडी
जवळ येण्याची वाट पाहात राहिलो.

त्या होडीवर चार मनुष्य होते व ते खलाशी होते.
त्यांतला एकही माझ्या ओळखीचा नव्हता. त्यांपैकीं
एकजण, ज्याने पूर्वी हाक दिली तो माझ्या आज्याला
कांहीं सांगण्याकरितां खालीं उतरला.

तो बोलण्यास आरंभ करणार इतक्यांत माझा आ-
जा ह्मणाला, “कांहीं अपघात झाला काय? अरे त्या
मुलाला कांहीं झाले कीं काय?”

खलाशी—होय. आम्ही त्याला येथे आणिले आहे
असें ह्मणून होडीकडे बोट दाखविले.

हे शब्द तो बोलतांच माझ्या आंगावर कांटा उभा

“त्याला झालें तरी काय?”

राहिला, आणि होडींत पाहातों तों खलाशांच्या पायांशीं कांहीं पडलेलें आहे असें दृष्टीस पडलें.

“त्याला झालें तरी काय ! त्याला कांहीं अपघात झाला काय ! त्याला फार दुखापत झाली आहे !”

खलाशी (दुःखानें)—तो मेला.

आजा (कंठ सद्गदित होऊन)—हाय हायरे ! तर आतां आम्हां त्याच्या बायकोला कसें कळवावें ! त्या विचारीला सांगूं तरी कसें !

मला बोलण्यास संधि मिळाली तेव्हां शेवटीं मीं विचारलें. “हें झालें तरी कसें !”

“तो कणकेंचें पोतें होडीवर उंच ठिकाणीं नेत असतां धुकें फार पडलें होतें म्हणून आंधारांतून चालतांना फळीवर पाय देण्याचा चुकून तो खालीं पडला. हेंच काय तें त्याला झालें.” असें एक खलाशी ह्मणाला.

दुसरा खलाशी ह्मणाला होय, “इतकेंच काय तें झालें आणि त्याला पोहतां येत नाहीसैं दिसलें व तेथें जवळ होडी नव्हती व त्याला मदत करण्यासारखें कोणी नव्हतें. जो मालकम्सन् मात्र तेथें होता त्यानें त्याला पडतांना पाहिलें, परंतु तो आम्हांपैकीं कोणाला हाक मारण्यापूर्वीच त्याचें सर्व आटोपलें. नंतर त्याला आम्हां बाहेर काढिलें पण काय ! तो पूर्वीच आटोपला होता. आम्हां वैद्य आणिला व त्याला जवळच्या घरीं

नेऊन त्याचें आंग चोळलें व जें कांहीं आमच्यानें झालें तें केलें. पण त्यापासून त्याला ह्मणून कांहीं फायदा झाला नाही. त्याला आह्मी आंत आणूं काय?"

आजा—थोडे थांबा. अगोदर त्या मुलीला हा मजकूर कळविला पाहिजे. तुझापैकीं कोण जाऊन तिला सांगतो?

ते मनुष्य एकमेकांकडे पाहूं लागले. त्यांनीं कांहीं एक उत्तर केलें नाही. शेवटीं त्यांतील एक मनुष्य ह्मणाला, "सांडि, हें वर्तमान तुझींच सांगाल तर बरें." हा मनुष्य माझ्या आज्याला थोडा ओळखीत असे. ती तुझाला ओळखते. परक्यानें सांगितल्यापेक्षां तुझीं सांगितलेलें तिच्यानें सोसवेल: तुझी परत याल तोंपर्यंत आह्मी येथें थांबतो. मग पाहिजे तर त्याला आंत आणूं.

आजा (दुःखानें हळूच)—बरें तर, मी जातो. मजकडे वळून ह्मणाला. आलिक, तूं माझ्या बरोबर ये. परंतु नको. मीं एकद्वानेंच जावें हें बरें.

ह्मणून तो हळूहळू दीपगृहाकडे वर गेला आणि मी किनाऱ्यावरील त्या चौघांजवळ मागे राहिलों आणि तो होडींत तळारीं पडलेला तसाच होता.

मला फारच भय वाटलें, आणि हें फार भयंकर स्वप्न आहे व मी जागा झालों ह्मणजे हें सर्व नाहीसें झालें, असें माझ्या अनुभवास येईल, असें वाटलें.

प्रकरण ९.

दीपगृहावरील बदल.

माझा आज्ञा परत येण्यास फारच वेळ लागला असे वाटले. तो आल्यावर हळूच इतकेंच बोलला कीं, मुलांनो, पाहिजे तर त्याला आणा, तिला आतां हें वर्तमान समजलें आहे.

हें ऐकून त्याला घेऊन ते निघाले ते शेतांतून, बागेंतून व आवारांतून मिलर मडमेच्या घराकडे चालले. मी आणि माझा आज्ञा त्यांच्यामागून चालत होतो.

त्या दिवसाची ती रात्र व मला जें कांहीं वाईट वाटले तें मी कधीं विसरणार नाहीं.

मिलर मडम फार आजारी होती, तिला तो धक्का फारच होता. तिला पाहाण्यास, बेटावर वैद्य आणण्याकरितां ते लोक होडीवरून परत गेले आणि वैद्य आल्यावर त्यानें त्याला दाई आणण्याकरितां पुनः परत पाठविलें. वैद्य ह्मणाला हिला मॅदूचा ज्वर झाला आहे असें मला वाटतें, आणि ती खरोखर फार आजारी आहे.

माझा आज्ञा व मी, मिलर मडमेच्या घरीं सर्व रात्र

बसलौं होतौ; कारण दाई अगदीं पाहांट होईपर्यंत आली नाहीं. घरांतील साहा मुलें आपआपल्या विछान्यावर स्वस्थ निजलीं होतीं. मी एकदा त्यांकडे, माझी लाहान टिंपी स्वस्थ निजली आहेशी पाहाण्यास गेलों होतौ. ती पालीच्या विछान्यावर तिच्याजवळ तिचे हात धरून निजली होती. त्या दोघींलाही बाप नाहींसा झाला असें जेव्हां माझ्या मनांत आलें तेव्हां माझ्या डोळ्यांतून अश्रुधारा चालल्या. बाप नसल्यामुळें काय होतें तें त्या दोघींपैकीं कोणालाही अजून समजलें नव्हतें.

दाई आल्यावर मी व माशा आज्ञा दोघे आपल्या घरीं गेलों, तरी आह्मी निजलों नाहीं. आह्मी स्वयंपाक-घरांत विस्तव पेटवून त्याजवळ उगेंच फार वेळ बसलों.

आजा—मुला आलिक, आज जसा मला धका बसला तसा पुष्कळ दिवसांत बसला नाहीं. असें माझे होतें तर बरें होतें मुला. हें जर मला झालें असतें तर चांगलें झालें असतें.

जेव्हां माशा आज्ञा असें ह्मणाला तेव्हां मीं आपला हात त्याच्या हातांत घालून त्याचा हात घट्ट धरिला. तो पुनः ह्मणाला होय वाळा, “हें मला होतें तर बरें झालें असतें. आणि जर तसें झालें असतें तर मी आतां कोठें असतौ!”

मी कांहीं बोललों नाहीं. तोच बोलत होता.

आजा—तो गरीब विचारा मिलर आतां कोठें असेल ! मला आश्चर्य वाटतें. त्याला होडींत तळाशीं आडवा पडलेला पाहिल्यापासून सर्व रात्र मी ह्याचाच विचार करीत आहे.

हमगून मिलर जातांना जें कांहीं माझ्याजवळ बोलला होता, तें मीं त्याला सांगितलें.

आजा—खडकावर ! मी खडकावर आहे, असें तो हणाला काय ? ठीक ! मुला आलिक, त्याप्रमाणेंच मला हणतां यावें अशी माझी इच्छा आहे.

मी—आजोबा, तो जसा आला तसें तुझ्यानें आणि माझ्यानें येवणार नाहीं काय ? आह्मांला खडकावर येऊन बांधतां येणार नाहीं काय ?

आजा—बरे, येव्वेल तर फार चांगलें होईल मुला. आतां मला त्याचा अर्थ काय होता व ह्यातारा गृहस्थ जें काय हणाला त्याचा अर्थ काय हें मला समजूं लागलें. तो हणाला, ' मित्रा ! तूं वाळूवर आहेस, ती जौळाजवळ टिकणार नाहीं. नाहींच. ती कधीं टिकणार नाहीं.' आह्मी मिलर मडमेच्या घरीं होतो तोंपर्यंत हेच शब्द माझ्या कानावर येत होते. परंतु खडकावर कसें जावें हें मला ठाऊक नाहीं. खरोखरच ठाऊक नाहीं.

दुसरा सर्व आठवडा विचारी मिलर मडम वांचणें आणि मरणें यांच्यामध्ये होती. पहिल्यानें वैद्याला तिचा

तिलमात्र भरंवता आला नाही. तरी कांहीं दिवसांनीं तिला गुण पडूं लागला आणि वैशाला अधिक घेई येऊं लागले. मी आपला बहुतेक वेळ त्या गरीब मुलां-बरोबर घालवीत असैं आणि त्यांला क्षणभरसुद्धां सोडीत नसैं. मुलांनीं आईला त्रास देऊं नये ह्मणून माझ्यानें होईल तितकें करून त्यांला शांत व सुखी राखीत असैं.

एका दुःखकारक दिवशीं मात्र बरेच तासपर्यंत मी व माझा आज्ञा घरीं नव्हतों; कारण त्या दिवशीं त्रिचा-च्या मिलरला मूठमाती देण्यास थड्याकडे जमिनीवर गेलों होतों. त्याची त्रिचारी गरीब बायको बेशुद्ध होती, तिला काय चाललें आहे हें मुळींच माहीत नव्हतें.

कांहीं आठवड्यांनंतर त्रिचा ताप निघाला तरी ती फार अशक्त होती. काम करण्याजोगी झाली नव्हती, तरी काम पुष्कळ असल्यामुळें तिला स्वस्थ वसण्यास सांपडेना; कारण त्रिच्या नवऱ्याच्या जाग्यावर जो मनुष्य नेमिला होता तो येंत्या महिन्याच्या आरंभींच त्या घरांत राहाण्यास येणार होता.

ज्या दिवशीं मिलर मडम बगेरे निघून गेलीं तो दिवस आम्हांला फारच दुःखाचा झाला व काय करावें तें सुचेना. आम्ही त्यांच्याबरोबर खालीं धक्यावर गेलों आणि आगबोटींत बसतांना त्यांला आम्हीं पाहिलें. मिलर मडम आणि त्रिचीं लाहान लाहान साहा मुलें व

चाकरीण मुलगी ह्या सर्वांनीं दुःखसूचक पोषाक केला होता व तीं सर्व रडत होतीं. तीं सर्व मिलर मडमेच्या घरीं, स्काटलंडच्या उत्तरेस जात होतीं. तेथे तिचीं ह्यातारीं झालेलीं अडिवापें अजून राहात होतीं.

तीं गेल्यावर हें ब्रेट आह्मांस ओसाड वाटूं लागलें. जिला माझा आज्ञा, सूर्यकिरण ह्मणत असे, ती मुलगी जर आमच्या जवळ नसती तर आह्मीं काय केलें असतें ? प्रत्येक दिवशीं आह्मी तिच्यावर अधिक अधिक प्रीति करूं लागलों तिच्याविषयीं आह्मांला जें कांहीं भय होतें तें हेंच कीं, एकाद्या सोमवारीं आह्मांला तिला नेण्याबद्दलचें पत्र येईल.

माझा आज्ञा मला वारंवार ह्मणत असे कीं, “आलिक, तुला आणि मला ज्या दिवशीं जौळाच्या रात्रीस चमत्कारिक रीतीने गुंडाळलेलें गाठोडें मिळालें, तेव्हां त्यांत काय होतें हें आह्मांला कोठें समजलें ?”

ती मुलगी फार लवकर वाढत होती. समुद्राची स्वच्छ हवा तिला फारच मानली आणि ती दररोज अधिक बुद्धिवान् व सुंदर होत चालली.

मिलरच्या जाग्यावर कोण नेमला गेला हें समजण्यास आह्मी फार उत्सुक होतो, पण त्याचें नविदेखील आह्मांस समजलें नाहीं. क्याप्टन सेयज् ह्मणाला “मला त्याबद्दल कांहीं एक ठाऊक नाहीं.” नवीन येणाऱ्या

मनुष्याकरितां घराची दागदुजी झाली आहे कीं नाहीं व नीट व्यवस्था आहे कीं नाहीं हे पाहाण्यास एक दोनदा जे मनुष्य वेटावर आले होते ते ह्याविषयीं अगदीं गपचिप होते व जरी त्यांला आर्ह्यां प्रश्न केला तरी आर्ह्यां उत्तर देण्यास नाखुष आहोंत असें त्यांनीं दाखविलें.

- अर्थातच आमचें सुख आमच्या शेजाऱ्यावर वरेंच अवलंबून होतें. कारण तो आणि माझा आज्ञा ह्यांना नेहमीं एक ठिकाणीं राहाणें भाग होतें. शिवाय आमच्या जवळ बोलण्यासही दुसरें कोणी नव्हतें.

माझा आज्ञा त्या मनुष्याचा आदरसत्कार करण्यास व त्याची सर्व सोय करून देण्यास फार उत्सुक झाला होता. ह्मणून मिलर मडम जातांच आर्ह्यां कामास लागलों. आमच्या शेजारच्या घराजवळचा वाग अव्यवस्थित होता. तो खणूनसवरून आमच्यानें होईल तितका त्या मनुष्यासाठीं नीटनेटका करून ठेवावा असें आमच्या मनांत होतें.

त्याच्या वागेंत काम करीत असतां मी ह्मणालों “ ते क्तिती असतील कोण जाणें ! ”

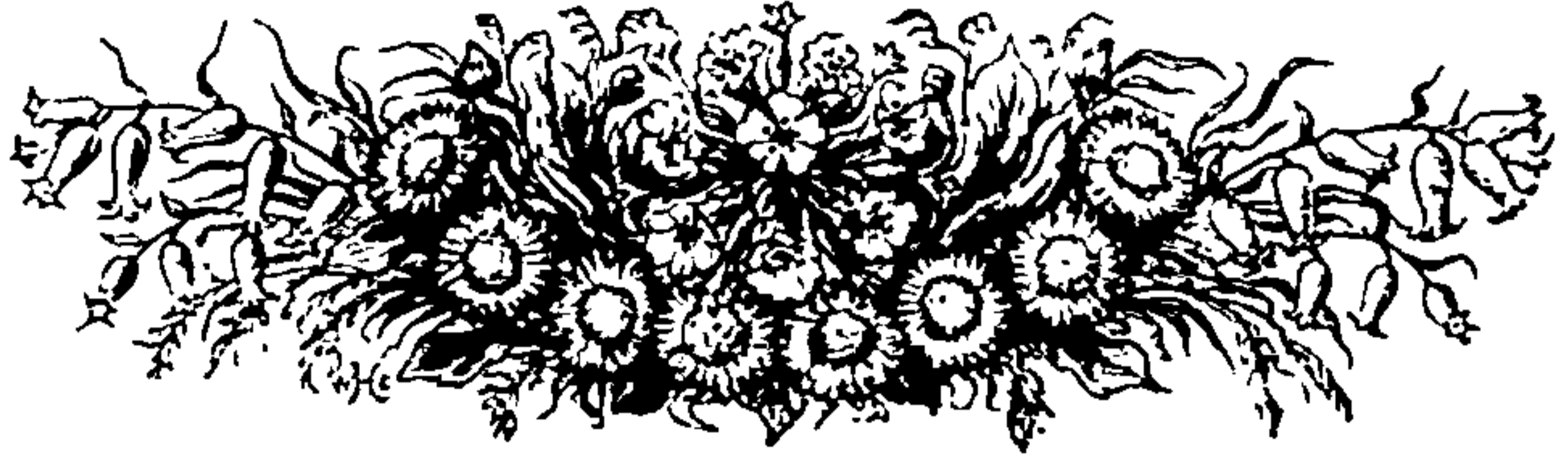
आज्ञा—तो बहुधा एकटाच असेल आलिक. जेव्हां मीं एथें पहिल्यानें आलों तेव्हां मी तरुण व सडा होतो. पण त्याविषयीं आतां आह्मांला लवकरच समजेल. तो सोमवारीं सकाळीं येथें येईल असें ह्मणतात.

मी—हैं बेट किंवा घर पाहाण्यास तो पूर्वी आला नाहीं हैं मला आश्चर्य वाटतें. त्याला कसे काय वाटेल कोण जाणें.

आजा—त्या विचाऱ्याला पहिल्यानें हैं सर्व परकी वाटेल. पण आह्मी त्याचा थोडाबहुत सत्कार करूं. मुला आलिक, त्याला, त्याच्या बायकोला व त्याबरोबर कांहीं मुलें असलीं तर त्यांला कांहीं फराळाला देण्यास तयार करून ठेव. ऊन ऊन काफी, पोळी, व कांहीं मांस, व दुसरें तुला काय वाटेल तें करून ठेव. ते एथें आल्यावर आमचा सत्कार पाहून आनंदी होतील.

असें ह्मणून आह्मी आमची तयारी केली आणि उत्सुक झालेले सोमवाराच्या आगबोटीची वाट पाहात बसलों.

प्रकरण १०.

नवीन शेजारी.

सोमवार उजाडला आणि नेहमींप्रमाणे आह्मी धक्क्यावर जाऊन आगबोटीची वाट पाहात बसलों.

आमचा नवा शेजारी पाहाण्यास आम्ही खरोखर उत्सुक झालों होतो. चार पांच असामींच्या न्याहारीची तयारी आमच्या लाहानशा स्वयंपाकघरांत करून ठेविली होती. मेज सुरेख दिसण्याकरितां बागैतून फुलें आणून त्यांचा एक मोठा तुरा करून त्यावर ठेविला होता. सर्व तयारी होती आणि आगबोट वेळच्यावेळीं फप, फप, फप, करीत धक्क्याकडे आली, तेव्हां बोडदाशीं क्वापटनाजवळ कोणीएक मनुष्य बोलत उभा राहिला होता, त्याला पाहातांच दीपगृहावर येणारा हाच मनुष्य आहे अशी आमची खातरी झाली.

आजां—त्याची बायको बराबर आहेस वाटत नाहीं.

मी (टिपीला आगबोट दिसावी ह्मणून तिला उचलून)—कोणी मुलेंही दिसत नाहींत !

मुलगी “फप, फप, फप,” करूं लागली.

आगबोट जवळ आली तेव्हां टिंपी “फप, फप, फप,” मोळ्यानें करूं लागली आणि आह्यांकडे पाहून मोळ्यानें हंसली.

आगबोट उभी राहाण्याच्या जागीं आल्यावर आह्मी पायच्या उतरून क्याप्टनाला व नवीन मनुष्यांला भेटण्यास पुढें गेलों.

क्याप्टन — हा पाहा सांडि, तुमचा नवीन शेजारी. त्याला घरीं जाण्यास रस्ता दाखवाल काय ? तोंपर्यंत मी तुमचें सामान पाहातों.

आजा (त्याचा हात धरून)—या तुह्मी! फार चांगलें झालें, तुह्मी आलां.

हा मनुष्य सशक्त असून उंच होता व हवेनें व उन्हांनें तांबडा झाला होता.

नवीन मनुष्य (एकसारखा मजकडे पाहात)—मेहेरवानी झाली. लोकांनीं आपलें आगतस्वागत करणें हें संतोषकारक आहे.

आजा (माझ्या खांद्यावर हात ठेवून)—हा माझा नातू आलिक आहे.

नवीन मनुष्य (मोळ्या उत्सुकतेनें मजकडे पाहून)—हा तुमचा नातू ? खरेंच काय तुमचा नातू ?

आजा—चला आतां माझ्याबरोबर आणि पहिल्यानें कांहीं तरी खा. तुमच्याकरितां आमच्या घरीं काफीचा

पेला भरून तयार आहे. मी मनापासून सांगतो तेथे तुमचा सत्कार होईल.

न० मनुष्य—आपली फार मेहेरवानी होईल.

आम्ही घराकडे चाललो असतां त्या मनुष्याला बोलण्याची फारशी आवड नाहीसें दिसले. मीं त्याच्या डोळ्यांतून अश्रु आलेले पाहिले, पण मला वाटले कदाचित् माझी पाहाण्यांत चूक असेल. त्याला रडण्याचे काय बरे कारण असावे? त्याच्या मनांत त्याला काय वाटत होतें तें मला काय समजणार ?

आजा (कांहीं वेळानंतर एकदम मार्गे वळून)—तुमचें नांव काय? अजूनपर्यंत तें आम्हांला समजलें नाहीं!

त्या मनुष्यानें कांहीं एक उत्तर दिलें नाहीं, हें पाहून माझ्या आज्याला आश्चर्य वाटलें आणि त्याकडे पाहून झणाला, “तुम्हांला नांव नाहीं काय? किंवा तुमचें नांव आम्हांला समजल्यानें कांहीं हरकत होईल कीं काय?”

नवीन मनुष्य (माझ्या आज्याचा हात धरून)—बाबा, तुमचा खुद्द मुलगा तुम्हांला ओळखत नाहीं काय?

आजा—काय, अरे तूं माझा डेविड! आलिक, आलिक, पाहा हा तुझा बाप. खरोखर तुझा बाप!

हें बोलतांना माझ्या आज्याला एकदम रडें कोसळलें. खरोखर तो एकाद्या पौरात्तारखा रडला. शेवटीं माझ्या

बापानें एका हातानें त्याला कंवटाळून धरिलें आणि एक हात माझ्या खांद्यावर ठेविला. तेव्हां तो जरा शांत झाला.

माझा बाप-मींच तुम्हांला माझे नांव सांगूं दिलें नाहीं. मी स्वतः भेटून माझे नांव सांगेपर्यंत तें त्यांनीं तुम्हांला कळवूं नये असें मीं त्यांच्यापासून वचन घेतलें होतें. मी जेव्हां इंग्लंडास आलों तेव्हां मला जेम मिलरचें वर्तमान समजलें आणि ती जागा मला मिळण्याविषयीं लागलाच मीं अर्ज केला. त्या अर्जांत मी अमुक अमुक मनुष्याचा मुलगा व इतके दिवस अशा कारणानें मी अमुक ठिकाणीं होतो हें लिहिलें होतें. हें त्याला समजताच त्यांनीं मला एकदम ही जागा दिली.

आणि डेविड, तूं इतके दिवस कोठें होतास? आम्हांला एक ओळसुद्धां कधीं लिहून पाठविली नाहीं!

माझा बाप ह्मणाला, ती लांब गोष्ट आहे. आतां आधीं आपण घरीं जाऊं चला, मग मी तुम्हांला तें सर्व सांगेन.

ह्मणून आम्ही सर्व घरांत गेलों तरी माझा बाप मजकडेच पाहात होता. बाबा, हा अगदीं तिच्यासारखा आहे असें घोगऱ्या गळ्यानें ह्मणाला.

तिच्यासारखा ह्मणजे माझ्या आईसारखा हें मी समजलों.

आजा—तर मग आलिक्रविषयीं तुला सर्व समजलें!

माझा बाप—तें मला मोठ्या चमत्कारिक रीतीने समजलें. मी ज्या गलबतावर बसून आलों त्या गलबतावर ह्या प्रांतांतील कोणी एक मनुष्य होता त्यानें मला सर्व सांगितलें. ती गेली असें जेव्हां मला समजलें तेव्हां मी शुद्धीवर नाहीं असें मला वाटलें. माझ्या मनांत नेहमीं येत असे कीं, मी घरीं गेल्यावर मला पाहून तिला किती आनंद होईल ! नंतर माझ्या आज्यानें माझ्या आई-विषयीं जितकें त्याला सांगतां आलें तितकें सांगितलें. तुझी खुशाली समजण्याची तिला किती आशा लागली होती ! असे आठवड्यांचे आठवडे आणि महिन्यांचे महिने, तिनें किती घालविले तरी तुझी कांहींच खबर समजेना. ती हळू हळू क्षीण क्षीण होत चालली. अशा प्रकारें पुष्कळ गोष्टी त्यानें त्याला सांगितल्या तरी आज जरा बोलतांना थांबला कीं, त्याला वाटें अणखीं त्यानें मांगवें. रात्रीस पाहारेकऱ्यांच्या खोलींत विस्तवाजवळ जाऊन बसेपर्यंत तें तसेंच बोलणें चाललें होतें. नंतर माझा बाप आपली गोष्ट सांगूं लागला.

तो पहिल्यानें गलबतांत बसून जात असतां तें गलबत चीन देशाच्या किनाऱ्यावर फुटलें, आणि त्याचे तुकडे तुकडे झाले. गलबत किनाऱ्यापासून फार दूर नसल्यामुळे तो आणि अणखीं तीन असामी असे चौघे किनाऱ्यावर जीवंत पोचले. ते किनाऱ्यावर पोच-

तांच त्यांच्यासभोवती चिनी लोकांची गर्दी झाली. त्यांच्या तोंडावरून असे दिसत होते की, त्यांच्यांत मैत्रीचें वारेंही नव्हतें. त्यांनीं त्या चौघांला बंदीवान करून एका मनुष्यापुढें नेलें. तो मनुष्य त्या प्रांताचा गवरनर असावा असा दिसत होता. त्यानें ह्याला पुष्कळ प्रश्न केले; परंतु त्यांपैकीं ह्याला एकही समजला नाहीं ह्मणून अर्थातच त्याला कोणत्याही प्रश्नाचें उत्तर देतां आलें नाहीं.

माझा बाप आणि दुसरे तिघे ह्यांस आतां आमचें पुढें काय होणार ह्याविषयीं कांहींच समजेना; कारण त्या दिवसांत चिनी लोक सभोवतालच्या लोकांचा फार मत्सर करीत असत; तथापि ज्या लांकडी घरांत ते बंदीवान राहात होते तेथून त्यांला एके दिवशीं बाहेर काढिलें आणि तेथून दोनशें मैलांवर चीन देशच्या आंतल्या भागांत नेऊन ठेविलें. ह्या ठिकाणीं इतकीं वर्षेपर्यंत विचारा माझा बाप होता आणि आम्ही तो मेला असें समजलों. माझ्या बापाला ते निर्दयपणें वागवीत नव्हते; कारण तो त्या अर्धवट सुधारलेल्या लोकांला ज्या पुष्कळ गोष्टी माहीत नव्हत्या व ज्या शिकण्यास ते फार उत्सुक होते त्या त्यांला शिकवीत असे तरी ते रात्रंदिवस मोठ्या सावधगिरीनें ह्याचा पाहारा करीत असत, नाहीं तर तो केव्हां तरी पळून

आला असता. पण तसें करण्यास त्याला एक वेळही संधि मिळाली नाही. अर्थातच तिकडे पोष्टहपिसें किंवा रेलवे नव्हत्या, त्यामुळे तो अगदीं जगाच्या बाहेर कोडून ठेवल्यासारखा होता. तो चंद्रलोकास राहात असता तर त्याला घरीं काय चाललें आहे हें जितकें समजलें असतें तितकेंच त्याला तेव्हां ठाऊक होतें.

तीं सुखशून्य अकरा वर्षे त्याला युगाप्रमाणें गेलीं. नंतर एके दिवशीं सकाळीं त्याला एकाएकीं कोणी येऊन सांगितलें कीं, तुझाला इंग्लंडास जाणाऱ्या गलब-तावर बसून किनाऱ्यावर पाठवावयाचें आहे. कारण कीं हालीं जी लढाई परक्यांबरोबर चालली होती तींत जो तह झाला त्यांत एक हें कलम आहे. आमच्या देशांत परदेशांतले लोक जे कांहीं बंदिवान करून ठेविलेले असतील त्यांस मोकळे केले पाहिजे.

ही त्याची चमत्कारिक गोष्ट जेव्हां संपली तेव्हां माझा आज्ञा ह्मणाला—बरें झालें मुला. डेविड, तूं जसा काय मरून पुनः परत आल्याप्रमाणें ही गोष्ट झाली. तुला तुझे जुने घर पुनः मिळालें.

प्रकरण ११.

खडकावर.

माझा बाप आल्यानंतर सुमारे १५ दिवसांनी सोमवारी सकाळीं ह्याताऱ्या डेवीसची पुनः भेट झाली, त्यावरून आम्हांला फार आश्चर्य वाटलें. 'विकटरी' नामक जाहाजावरील जी एक मुलगी बचावली गेली तिच्या विषयीं मला एक पत्र आलें आहे, असें माझ्या आजाला कळविण्यास डेवीसच्या जांवयानें त्याला लिहिलें होतें ह्मणून, मी व माझा बाप धक्यावर असतां त्यानें आम्हांस सांगितलें. आम्ही घरीं येत असतां, त्या पत्रांत काय लिहिलें असेल याबद्दल आम्ही विचार करीत होतो. टिपी माझा हात धरून चिमकुल्या पायांनीं माझ्या बरोबर चालण्यास प्रयत्न करीत होती व ती आमच्यापासून गेली तर आम्ही किती उदास होऊं ह्याविषयींचे विचार मला सहन होईनात.

माझा आज्ञा त्या ह्याताऱ्या गृहस्थाला भेटण्यास उठून ह्मणाला, तो खरोखर डेविस आहे ?

तो ह्यणाला “होय, मी डेविस् आहे, आणि मी कशा-
करितां आलों आहे याची कल्पना तुह्यांला करितां येईल
असें मला वाटतें.”

आजा (टिंपीला हातावर घेऊन)—माझ्या ह्या सूर्य-
किरणाला नेण्यास तुह्मी आलां नाहींना ? महाराज, मी
तिला दूर नेणार आहे असें सांगण्याचा मुळींच तुमचा
अर्थ नसावा !

ह्यातारा गृहस्थ (खालीं बसून खिशांत हात घालून
कांहीं शोधित)—जरा थांबा. तुह्मी अगोदर पत्र ऐकून
घ्या, आणि मग तिच्या जाण्याविषयीं काय तें पहा.

असें ह्यणून तो खालीं लिहिल्याप्रमाणें वाचूं लागला.

“प्रिय महाराज, एक तासापूर्वीं तारायंत्रांतून जी मला
वातमी आली तिच्या योगानें मी अगदीं आनंदानें भरून
गेलों.” ‘विकटरी’ नामक गलबत बुडून त्याचा नाश
झाल्याचें वर्तमान ऐकिल्यापासून आमच्या डोळ्यांचें
पाणी कसें तें खळलें नाहीं; कारण आमची लाहान मुलगी
त्यांत होती व त्यावरील सर्व लोक बुडाले असें आह्मांस
समजलें होतें. तिच्या मरणामुळें तिची आई तर अगदीं
चेंगरून गेली, व तें दुःखकारक वर्तमान आमच्या
कानीं पडल्यापासून ती अतिशय आजारी झाली.

आमची प्रिय लाहान मुलगी जीवंत आहे, व ती चां-
गली असून आनंदांत आहे, हें वर्तमान एकाएकीं जेव्हां

आह्मांस समजलें तेव्हा आमची स्थिति काय झाली असेल हें सांगण्यास नको.

आमच्या आवडत्या लाहान मुलीबद्दल वारसा सांगण्याकरितां इंग्लंडास जाण्यास, पहिल्याच आगबोटींतून निघालों असतों, परंतु माझी बायको ह्या आठवड्यांत प्रवास करण्याजोगी नव्हती; ह्मणून निघालों नाहीं. ज्या शूर मनुष्यांनीं आमची मुलगी वांचविली त्यांचे हजारों उपकार आह्मांवर झाले. त्यांचे प्रत्यक्ष उपकार मानण्यास मी लवकरच समर्थ होईन अशी माझी आशा आहे. माझे अंतःकरण अगदीं भरून गेलें आहे ह्मणून माझ्यानें आज कांहीं ज्यास्ती लिहवत नाहीं.

माझी लाहान मुलगी माझ्या एका मित्राबरोबर घरीं पाठविली, कारण उन्हाळा सुरू होण्यापूर्वी तिनें हिंदुस्थानांतून बाहेर जाविं अशी आमची इच्छा होती आणि आह्मांस तर अणखीं दोन महिने निघतां येत नव्हतें. विकटरीवरील उतारू लोकांत विलिएर हें नांव नसण्याचें हेंच कारण होतें. आमच्या मुलीचा सुरक्षितपणा कळविण्याच्या तुमच्या सर्व श्रमांबद्दल प्रांजलपणें आभार मानून पत्र पुरें करितों.

आपला परम आभारा,

एडुअड विलिएर.

इतकें झाल्यावर ह्यातारा गृहस्थ, (जरी त्या गृहस्था-
च्या डोळ्यांतून अश्रु वाहातां मीं पाहिलें तरी) हंसून ह्य-
णाला ती मुलगी त्याला तुझी मिळूं देणार नाहीं काय?

आजा—नाहींच देणार! अर्थातच दिली पाहिजे,
याबद्दल खातरी ठेवा. आतां कोण काय ह्यणणार!
गरीब विचारीं! तीं किती खुष होतील!

मी० (मुलीला मांडीवर घेऊन)—टिंपि, तुला कोण
भेटायाला येणार असें तुला वाटतें! तुझी आई टिंपीला
भेटावयास येणार आहे!

ती मुलगी मोठ्या उत्सुकतेनें मजकडे पाहूं लागली.
ती आपल्या आईचें नांव अगदीं विसरली नव्हती हें खरें
आहे. कारण तिनें आपले निळे डोळे नेहमींपेक्षां
अधिक रुंद उघडले आणि एकदोन मिनिटेंपर्यंत ती
विचारपूर्वक मजकडे पाहात होती. नंतर समजल्या-
सारखी मान हालवून ती ह्यणाली.

“प्रिय आई टिंपीला भेटण्यास येणार आहे?”

ह्यातारा गृहस्थ (तिचें स्वच्छ व लाहान डोकें थोप-
टून)—तुला आशीर्वाद मिळो. हें सर्व तिला समजलें
अशी ती दिसत होती.

नंतर आम्ही जेवावयास बसलों. आम्ही जेवित अस-
तां ह्यातारा डेविस् मजकडे वळून ह्यणाला तूं तो काग-
दाचा लाहान तुकडा वाचलास काय!

आजा—होय महाराज, वाचला. आह्मीं दोघांनीं वाचला. (नंतर त्यानें त्याला मिलरची हकीकत सांगितली व तो जें काहीं शेवटीं निघतांना माझ्याजवळ बोलला तेंही त्याला सांगितलें.) मी वाळूवर आहे, पण खडकावर कसें जावें हें आपण कृपा करून मला सांगावें, अशी माझी इच्छा आहे. मी वाळूवर आहे ह्याविषयीं मला काहीं शंका नाहीं आणि पूर्वीं तुम्ही येथें आलां होतां तेव्हां सांगितलें कीं, ती जौळापुढें टिकणार नाहीं, त्याचें मला फार भय वाटतें.

ह्यातारा गृहस्थ—मोळ्या वादळाच्या वेळेस वाळूवर असणें ही मोठी दुःखाची गोष्ट आहे.

आजा—महाराज, हें खरें आहे. मी विच्छान्यावर पडलेला असतां जेव्हां वारा आणि लाटा मोळ्यानें वाजूं लागतात तेव्हां मी ह्याविषयीं विचार करितों. ज्या ओवींत गर्जना करणारा समुद्र व लाटा ह्यांविषयीं लिहिलें आहे व मनुष्याच्या मनांतील भयाविषयीं लिहिलें आहे त्या मी मनांत आणितों. जर तो दिवस आला आणि मी प्रभूला गौरवानें येतांना पाहिलें तर मला फार भय वाटेल.

ह्यातारा गृहस्थ—जर तूं खडकावर असलास तर तुला भिण्याचें कारण नाहीं. जे कोणी खिस्ताकडे आले आहेत व ज्यांचा तो विसावा आहे ते सर्व त्या

दिवर्शां जसे वादळ झाले असतां तुम्ही घरांत असलां ह्यणजे जसे निर्भय असतां तसे निर्भय आहेत.

आजा—ते खरे आहे महाराज. पण खडकावर असणे ह्यणजे काय हे मला कोणत्याही प्रकारे समजत नाहीं. महाराज, ते काय ते मला खरेपणाने समजत नाहीं.

ह्या० गृ०—वरें तर, जर हे घर किनाऱ्याजवळ वाळूवर बांधले असते आणि तुम्हांस समजले असते कीं, वादळ झाल्याबरोबर हे पाडून जाईल तर तुम्हीं काय केले असते ?

आजा—आम्हीं काय केले असते ? आम्ही हे अगदीं दगडानदगडसुद्धां पाडून टाकिले असते आणि नवे खडकावर बांधिले असते.

ह्या० गृ०—अगदीं बरोबर सांगितले ! तुम्ही आपल्या स्वर्गसंबंधी सर्व आशा वाळूवर उभारीत आहां, ह्यणजे आपल्या सत्कृत्यांवर, आपल्या चांगल्या चांगल्या हेतूंवर, सर्व प्रकारे वाळूच्या ढिगांवर, हे तुमचे तुम्हांलाही समजत आहे.

आजा—खरेच. असेच आम्ही करितों.

ह्या० गृ०—बरे तर मित्रा. त्या सर्व खाली पाडून टाका. आज मी जसा आहे तसाच राहिलों तर मी गमावलेला मनुष्य होईन असे आपल्या मनांत ह्यणा. आणि माझा भरंवसा वाळूवर बांधलेल्यासारखा आहे. असे समजा. नंतर आपल्या आशा कांहींशा टणक ज-

मिनीवर उभारा. जी वादळाचे वेळीं ढांसळणार नाहीं तीवर ह्मणजे ख्रिस्तावर उभारा. तोच एक स्वर्गाचा मार्ग आहे. तूं जो गरीब पापी आहेस त्या तूं ख्रिस्ताकडे जावें ह्मणून तो मरण पावला. मित्रा, आपल्या आशा ख्रिस्तावर ठेव, त्यानें तुमच्याकरितां जो कांहीं उपाय केला त्यावरच भरंवसा ठेवा. ह्याचेंच नांव खडकावर बांधणें.

आजा—होय महाराज, आतां मी तुमचें ह्मणणें समजलों.

ह्या० गृ०—तेंच कर. ह्मणजे तुझी आशा खरी होईल. दृढ आशा, चांगली आशा. मग ती कधीं हालणार नाहीं. आणि मग जेव्हां शेवटचें वादळ येईल तेव्हां तें तुला स्पर्शदेखील करणार नाहीं. मग तुम्ही त्या दिवशीं खरोखर आणि अगदीं सुरक्षित व्हाल. जसे काय तुम्ही या दीपगृहांतच आहां. कारण तुम्ही न हालणाऱ्या (अचल) खडकावर बांधलेले आहां.

त्या दिवशीं सकाळीं माझ्या आज्याचें आणि डेविस् साहेबाचें जें संभाषण झालें तें सर्वच मला आठवत नाहीं; पण इतकें आठवतें कीं तो जाण्यापूर्वीं आह्मांबरोबर गुडघे टेंकून त्यानें प्रार्थना केली कीं; आह्मांपैकीं प्रत्येक त्या शेवटच्या मोठ्या वादळाच्या दिवशीं खडकावर आहे असें आढळावें.

आणि माझ्या आज्यानें निजण्यास जातांना सलाम

(८६)

करून जें ह्यटलें कीं, “मुला आलिक, आजच्या दिवशीं
मिलराप्रमाणें ह्यटल्याशिवाय निजण्यास जाणारच नाहीं”
तेंही आठवतें.

आणि आजोवानें त्याप्रमाणें केले हें मला ठाऊक आहे.

प्रकरण १२.

सूर्यकिरणाचे वारस.

एके दिवशीं सकाळीं फार थंडी पडली होती व जिकडे तिकडे उदास वाटत होतें, वारा मोठा वाहात होता व पाऊस खिडक्यांवर थडाथड वाजत होता. जिकडे तिकडे भिजून चिव झालें होतें व वादळही होतें ह्मणून त्या दिवसची हवा टिंपीला बाहेर नेण्याजोगी नव्हती, ह्यामुळे टिंपी व मी स्वयंपाकघरांत चेंडूनें खेळत होतो आणि माझा बाप व आज्ञा दोघे खालीं धक्यावर गेले होते.

त्या दिवशीं सकाळीं टिंपी फारच सुरेख दिसत होती. तिच्या आंगांत निले कपडे घातले होते व ते मळूं नयेत ह्मणून पांढरें स्वच्छ कापड घातलें होतें. हे कपडे, मिलर मंडमेनें हे बेट सोडून जाण्यापूर्वी तयार केले होते, ते माझ्या आज्यानें तिच्यासाठीं विकत घेतले होते. मी तिच्या डोकीवरून जेव्हां चेंडू फेंकला तेव्हां आनंदाने

मोठ्यानें ओरडून तो धरण्यास ती धांवली. इतक्यांत दार उघडून माझा बाप धांवत आंत आला.

बाप—आलिक ती एथें आहे काय ? तीं आलीं आहेत.

मी०—कोण आलीं आहेत बाबा ?

बाप—लाहान टिंपीची आई आणि बाप. तीं तुझ्या आज्याबरोबर बागेतून येत आहेत !

त्यांचें बोलणें संपलें न संपलें इतक्यांत माझा आज्या दोघांला घेऊन आला. ती आई, आपल्या मुलीला पाहातांच पुढें धांवली आणि तिनें आपल्यापासून पुन्हां जाऊं नये ह्मणूनच जसें काय तिनें तिला मिठी मारून उराशीं घट्ट धरिलें. नंतर ती मुलीला आपल्या मांडीवर घेऊन बसली, तिचे ते लाहान हात धरून तिजकडे पाहून ती आपणास ओळखते कीं नाहीं हें पाहाण्यास मोठ्या उत्सुकतेनें तिच्याशीं बोलूं लागली.

पहिल्यानें टिंपी लाजते असें दिसलें. तिनें मान खालीं घातली. ती आईच्या तोंडाकडे मुळींच पाहीना. पण ही स्थिति क्षणभर होती. जेव्हां तिची आई तिच्याशीं बोलली तेव्हां तिनें तिचा शब्द ओळखला. जेव्हां तिची आई, विलिएर मडम डोळ्यांत आसवें आणून तिला ह्मणाली—

“मला ओळखतेस काय टिंपी ? माझे प्रिय लाडके टिंपी, मी कोण आहे ?” मुलीनें तिच्या तोंडाकडे पाहि-

लें व हंसून ह्मणाली "प्रिय आई, टिंपीची प्रिय आई!"
मग तिने आपला लाहान गोंडस हात आईचे गाल
थोपटण्याकरितां वर केला.

हे जेव्हां मीं पाहिलें तेव्हां ही मुलगी आपणापासून
जाणार यावद्दल झालेलें दुःख मी विसरलों.

तो दिवस किती आनंदाचा होता ह्याची मला चांग-
ली आठवण आहे.

विलिएर साहेब आणि त्यांची मडम, त्यांच्या मुलीक-
रितां जे कांहीं माझ्या आज्यानें व मीं श्रम केले त्यांवद्दल
फार आभारी होतीं व आह्मांविषयीं फार दयाळू होतीं. ती
मुलगी हिंदुस्थानांतून निघून गेली तेव्हांपेक्षां ती आतां
चांगली दिसते व बळकट झाली आहे असें त्यांस वाट-
लें व ती घरीं असतां जें कांहीं शिकली होती तें विसरली
नाहीं हें पाहून तीं फारच खुष झालीं. विलिएर मडम
तर तिला आपल्या दृष्टीवेगळीदेखील करीना. जिकडे
जिकडे टिंपीनें जावें तिकडे तिकडे तिच्या आईनें
जावें व जें कांहीं तिनें करावें तें तिच्या आईनें करावें.
त्या दिवशीं तीं आईबापे किती सुखी व आनंदी दिसत
होतीं हें मी कधीं विसरणार नाहीं! अतिशय उत्तम दि-
वसाचाही शेवट होतो. त्या दिवशीं संध्याकाळीं विलि-
एर साहेब, त्यांची मडम, व त्यांची मुलगीं यांस नेण्याक-
रितां किनाऱ्यावरून एक होडी यावयाची होती.

आजा (मुलीला मांडीवर घेतांना दुःखानें)—अरेरे ! कोणाच्याही वियोगाच्या वेळीं मी इतका दुःखी कधीं झालों नाहीं. खरोखरच झालों नाहीं. महाराज, मी हिला माझे लाहान सूर्यकिरण ह्मणतो. असें ह्मणण्या-बदल मला क्षमा करा. पण तुम्ही ह्या मुलीला माझ्या-पासून नेणार आहां तेव्हां माझी प्रीति तुम्हांवर कशी बरें बसणार ! नाहींच बसणार.

विलिएर—तर मग, ह्याहीपेक्षां अधिक मी तुम्हांपासून कांहीं घेऊन जाणार आहे असें जेव्हां तुम्हांला कळेल तेव्हां तुम्ही मला काय ह्मणाल कोण जाणें ?

आजा—ह्याही पेक्षां अधिक !

विलिएर (माझ्या खांद्यावर हात ठेवून)—होय. हा तुमचा नातूही बरोबर न्यावा असें माझ्या मनांत आहे. अशा ह्या चांगल्या मुलानें ह्या लाहानशा बेटावर कोंड-व्यासारखें राहून आपले दिवस व्यर्थ घालवावे हें मला फार वाईट वाटतें. माझ्याबरोबर त्याला येऊं द्या. मी त्याला तीन चार वर्षेपर्यंत एकाद्या चांगल्या शाळेंत पाठवीन आणि मग त्याला कोठें तरी कारकुनीचें किंवा तशा प्रकारचें दुसरें कोणतेंही काम देऊन मी त्याला जगां-तील राहाटीच्या मार्गास लावीन. आतां कसें काय मित्रा, तुम्ही ह्याला पाठवाल काय ?

आजा—तुम्हांला ह्यावर काय उत्तर द्यावें हें मला

कळत नाहीं. महाराज, तुमचे विचार उदारपणाचे आहेत, निःसंशय उदारपणाचे आहेत. हे आलिकलाही चांगले आहे. खरेच चांगले. परंतु माझ्या मनांत असे आहे कीं, माझ्यामार्गे माझी जागा ह्याने पतकरावी.

माझा बाप—हे खरे आहे. पण ते करण्यास मी आहे बाबा. आणि जर विलिएर साहेब कृपा करून त्याला नेण्यास तयार आहेत तर आम्ही त्याबद्दल आनंदच मानिला पाहिजे, असे मला वाटते; कारण असे ह्मणणारा मित्र कोठे आहे?

आजा—हे तुझे ह्मणणे बरोबर आहे डेविड. अगदी बरोबर आहे. विलिएर साहेबाकडे पाहून आम्ही आपल्याच फायद्याकडे पाहू नये, नाहीं काय? आणि कधीं कधीं तुम्ही त्याला आम्हांस भेटण्यास पाठवा. तुम्ही पाठविणार नाहीं काय?

विलिएर—अर्थातच ! तो सुटींत इकडे येऊन राहिल आणि शाळेंतील खबरवात तुम्हांला सांगेल. आलिक, तुझे काय आतां ह्मणणे आहे बुवा? जेथे आम्हां राहाण्यास जाणार आहो तेथे एक मोठी शाळा आहे ह्मणून तूं आमच्या जवळच असशील. सुटीच्या दिवशीं दोनप्रहरांनंतर तुला आम्हांला भेटण्यास येतां येईल व ह्या लाहान मुलीला तूं जें काहीं शिकविलें आहे तें तिला येतें कीं नाहीं हे पाहाण्यास सांपडेल. कां? तुझे काय ह्मणणे आहे?

ह्या गोष्टीचा मला फार आनंद वाटला व त्याच्या दयाळूपणाबद्दल मी आभारी झालों. माझा बाप व आज्ञा ह्मणाले हे तुमचे उपकार आमच्यानें कधीं फेडवणार नाहीत.

विलिएर—माझे उपकार फेडवणार नाहीत ! कां वरें मित्रांनो, ज्याला तुमचे उपकार फेडतां येणार नाहीत तो मीच आहे. (मुलींच्या खांद्यावर हात ठेवून) एक क्षणभर तरी विचार करा. तुम्ही मला काय देणगी दिली आहे. ती गोष्ट राहूं द्या पण आतां आलिकला केव्हां पाठवाल ?

माझ्या आज्यानें एक महिन्याची मुदत सांगितली तेव्हां विलिएर ह्मणाला “हें तर फार चांगलें आहे. कारण हालीं शालेला सुटी आहे आणि ती तितक्या सुमारास पुनः सुरू होईल. ह्यामुळेंच जेव्हां मीं लाहान टिंपीला सलाम केला तो पुनः लवकरच आपली भेट होईल अशा आशेनें केला.”

तिचा बाप तिला ‘ लूसी ’ ह्मणत असे त्यावरून तें तिचें खरें नांव आहे असें मी समजलों. टिंपी हें तिचें लाडकें नांव होतें तें तिला ती लहान मूल अमतांच दिलें होतें. जरी लूसी हें नांव खरोखर चांगलें होतें तरी मला वाटे तिचें नांव टिंपी, माझी लाहान टिंपी हेंच माझ्या मनांत येईल.

त्या महिन्यांत मला जें काहीं वाटलें तें मी कधीं विसर-

णार नाही. मी त्या गोष्टीविषयीं विचार करितांना मला वाटलें कीं, माझ्याकरितां हें एक नवें जग उत्पन्न केलें, आणि मी अगदीं घोट्याळ्यांत पडलों.

माझा आज्ञा, बाप, व मी असे पाहाऱ्याच्या खोलींत विस्तवाजवळ, माझ्या पुढच्या स्थितीविषयीं रात्रीच्यारात्री आणि दिवसांचेदिवस बोलत वसूं. ह्या प्रिय लहान बेटाला सलाम करून पलीकडच्या अफाट जगांत जेव्हां मी जाईन तेव्हां मला काय वाटेल ! हेंच मनांत येई.

ह्याताऱ्या डेविस साहेबाची भेट झाल्यापासून आमच्या लहान घरांत पुष्कळ बदल झाली. शास्त्राचें मोठें पुस्तक जें एकाच जाग्यावर असे तें वारंवार वरून खालीं काढून घेऊं लागलों, काळजीनें तें वाचूं लागलों व त्याचा अभ्यास करूं लागलों. आदितवारचा दिवस इतर दिवसांप्रमाणें घालवीत नाहीसे झालों; इतकेंच नाही तर त्या एकांतांतील बेटावर जितका तो आह्मांस पाळतां येईल तितका पाळूं लागलों.

माझा आज्ञा नवाच मनुष्य झाला अशी माझी खातरी झाली. जुन्या सर्व गोष्टी नाहीतशा होऊन सर्व नव्या झाल्या. तो मजवर फार प्रीति करूं लागला आणि त्यापासून जाण्याचें माझ्या मनांत आलें ह्मणजे फार वाईट वाटे.

एके दिवशीं मी आज्ञेबाला ह्मणलों- 'आज्ञेबा, माझा

बाप जर येथें आला नसता तर माझ्यानें तुला सोडवले नसतें.’

आजा—नाहीं, माझ्यानेंही तुला पाठवला नसता. आलिक, पण तुझा बाप अगदीं योग्य वेळेवर आला. नाहीं काय डेविड ?

ह्या बेटावरून विलिएर साहेब गेला तेव्हां, ज्या शहरास दर सोमवारीं आगबोट जाते त्या शहरांत अमुक दिवशीं तुम्हीं यावे असा जो दिवस नेमिला होता तो आला. माझा बाप आणि आजा हे दोघे मजबरोवर धक्यावर आले आणि मी गलबतावर बसलों.

माझा आजा सरशेवटीं जे शब्द बोलला ते हे होते. “मुला, आलिक, तूं आपल्याला खडकावर ठेव. खडकावर ठेवण्याविषयीं खबरदारी ठेव.”

आणि खरोखर माझ्या आज्याचे शेवटचे शब्द मी कधीं विसरलों नाहीं.

“माझा उद्धारक देव थोर मानला जावो.”

ख्रीस्त आमचा आश्रय.

- १ "प्रभू ख्रीस्ता कृपामय
मला तूंच हो आश्रय;
तुझी कूस खोंचली,
पाणी रक्त वाहिली.
तेणें मला तूं उद्धर,
पापें सोड शुद्ध कर.
- २ जरी रडें अनिवार,
जरीं सुकृतें अपार,
येणें होईना उपाय,
बुडतों तुझ्याशिवाय,
प्रभू ख्रीस्ता मी लाचार,
तुझ्या रक्तें दे उद्धार."
- ३ जो मी श्वास टाकितों
तों मी कृपा मागतों,
पुढें प्राण सोडितां
तुजकडे चढतां,
प्रभू ख्रीस्ता कृपामय
तुझ्या ठायीं दे आश्रय."

ख्रीस्त आश्रय.

१. "प्रभु ख्रीस्त माझा गुरु,
माझ्या जीवनाचें तारुं.
२. प्रभु ख्रीस्त माझी नौका,
नसे आश्रितांला धोंका.
३. ख्रीस्त माझा किल्लागड,
थारा देतो येतां जड.
४. प्रभु ख्रीस्त माझी वाट,
जाती आकाशा नीट.
५. ख्रीस्त माझा मेंढपाळ,
करी प्रीतिनें संभाळ."

"परमेश्वर माझा पर्वत व माझा
कोट आहे, माझा निभावणारा, माझा
देव, माझा खडक, त्याचा आश्रय मी
धरितों, तो माझी ढाल, माझे
तारणाचें शिग व माझे दुर्ग."

"त्यानें वरतून पाठवून मला
घेतलें, बहुत जलांतून त्यानें मला
ओढलें."